

DEMOKRACIJA

SOCIJALISTIČNA REVILJA

VSEBINA: Uvodnik. — Peter Bezruč: Šlezki lesi. — Matija Pogačar: K razumevanju narodnega položaja na severu. — Abditus: Država — Bog. — Franc Zlatič: Organizacija proletariziranih srednjih stanov. — Peter Bezruč: Nestvor. — I. Hajšman, (Praga): Iz češkega socijalističnega gibanja. — Franc Erjavec: Lokalna uprava. — M. Rule: Kam? — Brez naslova. (Zbral H. P.) — K. D.: „Begunci“. — Pregled: Politika. — Socijalizem. — Strokovno gibanje. — Šolstvo. — Leposlovje. — Kultura.

Ženstvo! — Ravno kar je izšel propagandni spis

== „Demokratizem in ženstvo“, ==

ki mu je avtorica Alojzija Štebi. Cena K 1, po pošti K 1.20. Deset izvodov skupaj K 9. Ako se naroči nad 20 izvodov 20% popusta. Naroča se pri našem upravništvu, dobi se tudi po knjigarnah. **Veleaktualen spis, zlasti za slovensko ženstvo!**

Delniška glavnica K 10,000.000. Rezervni fondi okroglo K 2,000.000.

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani.

Podružnice v Splitu, Celovcu, Trstu, Sarajevu, Gorici (sedaj
v Ljubljani) in Celju.

Sprejema vloge na knjižice in tekoči račun proti
ugodnemu obrestovanju. Kupuje in prodaja vse
vrste vrednostnih papirjev, financira erarične
: dobave in dovoljuje aprovizacijske kredite. :

Poslovalnica c. kr. avstr. razredne loterije.

Za uredništvo je odgovorna Štebi Alojzija. — Uredništvo in upravnništvo je
v Ljubljani, Kolodvorska ulica št. 5.

Lastnina in založba „Slovenske Socijalne Matice“ v Ljubljani, r. z. z o. z.
Tiska „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani.

V Ljubljani, 1. septembra 1918.

Skoraj poldrugo leto živi slovenski narod zopet življenje tehtne vsebine, širokega obzorja, življenje, vredno velikih zgodovinskih dogodkov sedanje dobe. Pripravlja se na dobo samostojnega, samoniklega političnega, gospodarskega in kulturnega življenja. Gotovo, naša želja ni bila nikdar, da bi vzkliko iz takšnega brezmejnega trpljenja, kakršnega siplje vojna skoraj po vsem svetu, naše samostojno življenje. Toda svetovna vojna je bila nujnost zgodovinskega razvoja narodov in držav in svetovne organizacije. Njeno gorje, ki davi in uničuje srečo posameznikov, pa prinaša tudi velikanske dobrine ne naravnost poedincem, temveč skupinam poedincev kot bodočim subjektom svetovnega razvoja, ki se sedaj otesajo ponižujoče uloge objektov reakcionarnih vladnih sistemov, degeneriranih nosilcev teh sistemov. Teh dobrin seveda danes ne občutimo še tako živo kakor zle posledice vojne, te dobrine le slutimo, v polnem obsegu jih bodo morda deležni šele otroci naših otrok. Mi smo bili določeni, da izpijemo čašo grenkobe do dna, zanamcem bo spomin na nas svet, ker bodo priklili njim iz našega trpljenja svetli dnevi svobode.

Za veličastnim gibanjem, ki je zaneslo spoznanje vrednosti lastne državnosti po vsem jugoslovanskem ozemlju, je prišla ustanovitev „Narodnega sveta“. Dolgo smo čakali na to institucijo kot prvega znaka, da postaja beseda o naši vsestranski samostojnosti kri in meso, da je napravljen prvi smotreni korak za ureditev notranje organizacije naše države, za njeno zunanje zastopstvo.

Komuniké o ustanovitvi „Narodnega sveta“, objavljen 24. avgusta po slovenskem časopisju, tolmači njegov namen in razpredeljuje njegovo delo, razdeljeno po odsekih. V prvi točki čitamo, da je namen „Narodnega sveta“ „obramba in pospeševanje skupnih kulturnih zadev“. Neizmerne važnosti je za naš razvoj, da postavlja „Narodni svet“ naše kulturne zadeve na prvo mesto; s tem izpričuje, da mora voditi vse njegovo delo v en veletok — v veletok kar najbolj kulturnega življenja jugoslovanskega naroda. Vse drugo delo mora biti temelj za ta cilj. Saj razumemo s pojmom kultura rezultanto vseh vrednot, ki jih ustvarjajo delavci na umetniškem, znanstvenem, nacijskem, političnem, socialnem in narodno-gospodarskem polju.

Umevno je, da za enkrat „Narodni svet“ ne bo mogel vršiti pozitivnega dela na skoraj nobenem izmed teh polj, temveč da bo koncentrirano vse njegovo delo le v pripravljanju in zbiranju onih sil, ki bodo stopile na plan, ko pride ura naše odreditve. Njegovo delo bo sedaj predvsem, da ugotovi vse pogoje, ki so potrebni za naše narodno-gospodarsko samostojno življenje po vojni, kajti pozabiti ne smemo, da je le dobro fundirano gospodarsko življenje vir najvišje narodne kulture. Ugotoviti mora naše naravno narodno premoženje, katere agro-kulturne panoge so naši zemlji najbolj primerne, katere vrste trgovine in industrije bomo morali najbolj gojiti.

Velike važnosti je za kulturno stopnjo naše bodoče države smotreno urejeno šolstvo, od najnižje do najvišje stopnje. (Opozarjamo še enkrat na članek Pavla Fle-

reta v jugoslovanski številki „Demokracije“.) Na razpolago imamo dovelj šolnikov, s temeljito teoretično in praktično izobrazbo, ki bi jih strnil lahko „Narodni svet“ v poseben šolski odsek. Prav tako živo kakor posebnega šolskega odseka pogrešamo tudi odsek za ljudsko zdravstvo. Odveč bi bilo dopovedovati, da je odvisen ves napredek jugoslovanskega naroda v prvi vrsti od fizične jakosti vsakega posameznika. O gojitvi ljudskega zdravja — panogi splošne socialne oskrbe, ki je bila doslej pri nas najbolj zanemarjena — je že pričel orati ledino dr. Zalokar s svojo brošuro o „Ljudskem zdravju“ in s svojim dobro premišljenim člankom o tem predmetu v jugoslovanski številki „Demokracije“.

Sploh bi moral gledati „Narodni svet“ na največjo delitev dela, gledati na to, da pritegne k delu vse naše kulturne delavce iz vseh panog, kajti sedanji odseki naj bodo že nekaki vladni resorti naše bodoče države.

„Narodni svet“ je naša začasna avtonomna vlada, priznana od vsega naroda, zastopajoča njegove celokupne interese napram tujini. On mora čuvati nad tem, da nam ne vsilijo rešitve jugoslovanskega vprašanja v smislu tujih interesov — analogno avstrijsko-nemški rešitvi poljskega vprašanja — on mora dosledno zastopati načela demokratizma, v našem primeru načelo samoodločevanja narodov. Danes je ljudstvo o teh stvareh docela na jasnem, „Narodni svet“ naj zastopa le njegova stremjenja, potem ne krene s pravega pota. Ljudski plebiscit mora slediti svetovni vojni, drugače so vse njene žrtve zaman.

Važno razdobje naše mlade zgodovine se je pričelo 16. in 17. avgusta. Prepričani smo, da sta ta dva dneva naša Velika noč. a. š.

Peter Bezruč:¹

Šlezki lesi.

(Prevedel Fran Albrecht).

Šlezki lesi, kot jaz ste, vi moji lesovi!
V tugo odeta so debla in vaši vrhovi,
gledate tožni in gledate resni
kot ta premišljanja, te moje pesni.
Nočindan padajo igle z drevesa
kot sužnjemu narodu solze iz očesa.

Ko smrti povelje je z Dunaja dano,
ginete mirno in krotko in vdano.
Nemo umiraš, smrekovo morje,
brez konca, brez konca, ti šlezko pogorje!

¹ Peter Bezruč — bard zatirane češke manjšine v Šleziji, pesnik uporne misli, glasnik socialne bede rudarjev in sužnjev mogočnih kapitalističnih pijavk v Šleziji. Nekatere njegove pesmi so prinesli v prevodu že „Naši Zapiski“. „Slovenska Socialna Matica“ kot izdajateljica „Demokracije“, ki je idejna dedščina dela, katero je začel med nami nepozabni dr. Anton Dermota z N. Zapiski, bo izdala v kratkem vse Bezručove pesmi v posebni knjigi. Prevod napravi naš Fran Albrecht in v današnji številki podajamo dva prevoda, ki naj zbudita zanimanje za celotno delo Bezručovo. To, kar poje Bezruč v svojih pesmih, je tako sorodno našemu razpoloženju, da bo vsak izmed nas sprejel Bezruča kot glasnika svojih najtajnejših želj, svojega hrepenenja. — Uredništvo.

Matija Pogačar:

K razumevanju narodnega položaja na severu.¹

Spričo konzervativnosti mase bi morali dvomiti o možnosti napredka, ko bi ne verovali v tajinstveno moč ideje, ki porojena kot zavesten otrok iz nezvestnega snovanja razvojnih sil daje izraz in cilj temu, kar spoznava življenski nagon naroda za pravo.

Vsako vzgojno delovanje je brez pravega uspeha, ako nima velike ideje-vodnice, ako ni vse prožeto z veliko mislijo; diletantsko ostane, ako si ne zna udinjati v svoje svrhe silno moč vladajočih idej.

Optimisti, ki v svoji neomajni veri v veliko, revolucionarno moč narodne ideje niso hoteli obupati nad možnostjo napredka na severu, ki kljub komaj vidnim neznatnim uspehom podrobnega dela niso postali malodušni, doživljajo sedaj lepo zadoščenje.

Napredek je očividni! Spomnimo se začetka vojne! Takrat je vladal med obmejnimi ljudstvom globok antagonizem napram srbskemu delu jugoslovanskega naroda — danes je ideja edinstva zmagala. Od Šmohorja do Radgone se spontano javlja ljudska volja za veliko idejo. Ideja ima svoje apostole, kojih avtoriteta je neomajna, ima svoje mučenike. Oportunisti si ne upajo več na dan, malodušneži izumirajo. Danes vemo, da se je oni žrtvoval za našo bodočnost, ki se ni uklonil brutalni sili, vemo, da najmanjša žrtev ni bila zaman, da bo na vekov veke pričala za sveto stvar svobode proti nasilju.

Razveseljivo je dejstvo, da pridobiva ideja vedno več pristašev tudi med delavstvom, celo na Koroškem kakor n. pr. v Lešah, v Gutštanju, v Črni.

Seve, vse navdušenje ne more popraviti zamujenega. Splošni narodni položaj je posebno na Koroškem nerazvesljiv. To so znane stvari. Narodna statistika je — največ po zaslugi Mačkovškovi — s številkami ugotovila nazadovanje slovenskega življa na severni jezikovni meji.

Eno spoznanje je danes splošno: današnje gibanje, to vstajanje naroda, ti elementarni izbruhi ljudske volje so dokaz, da bi se dalo ob realnejši politiki, pri večji koncentraciji narodnih sil marsikaj doseči, kar se nam je zdelo — razcepljenim, neednim — prej nemogoče.

Iz napak preteklosti se hočemo učiti za bodočnost. Le zato hočem v naslednjem kritično premotriti slovensko politiko, v kolikor je vplivala s svojimi posledicami na razvoj našega narodnega položaja na severu.

Kaj označuje narodni položaj na severu? — Neka nedovršenost, nedozorelost, neustaljenost narodnih odnošajev. Vse, se zdi, je v prehodnem štadiju; mnogo je narodnega indiferentizma, še več servilizma, mnogo je politične nezrelosti. Dokaz — bujno renegatstvo, dokaz, da so — z malimi izjemami na Štajerskem — še vsi večji kraji v nemških rokah. V družabnem oziru še vedno priznava slovenska inteligenca neko superijornost nemškega elementa; premalo je še narodnega ponosa, spoznanje še ni prodrlo dovolj globoko, da je narodna ločitev na vseh poljih: na družabnem, gospodarskem, stanovskem, predpogoj naše narodne osamosvoje, predpogoj narodne sprave. V vseh panogah javnega življenja se še kaže naša odvisnost od Nemcev in nemške birokracije. Izzivajoča samovoljnost posameznih nemških uradnikov bi sicer ne bila mogoča. Neko avtonomijo — seve precej problematično — imamo edino v občinah,

¹ Članek, kojega prvi, splošni del prinaša ta številka, je napisan na izrečni poziv uredništva. Pisec.

na Štajerskem tudi v okrajnih zastopih, pa se je premalo poslužujemo. Zaradi predpopenega volilnega sistema so pa baš občinski in okrajni zastopi dostikrat prave trdnjave nemštva.

V koliko je vzrok teh neugodnih narodnih razmer v gospodarski premoči Nemcev, v centralizirajoči in germanizirajoči državni oblasti, v raznih privilegijah nemštva, v koliko pa v premajhni plemenski odporni sili Slovencev in v naših nezdravih političnih razmerah pred vojno — o tem je treba, da smo na jasnem.

Statistično je dognano, da je plodovitost sloveskega plemena na Štajerskem znatno večja kakor nemškega.¹ (Na Koroškem je težko priti do točnih zaključkov, ker so razen velikovškega vsi okraji narodno mešani. Slovenski velikovski okraj stoji glede naravnega prirastka globoko pod deželnim povprečjem — zaradi velike umrljivosti in manjšega števila nezakonskih otrok; v drugih okrajih so socialne prilike bistveno drugačne.) Kljub temu izkazuje narodna bilanca na Štajerskem vsako desetletje relativno precejšen pasivum (Na Koroškem tudi absolutno.)

Če na Koroškem, tudi v kmetijskih občinah, ni mogoče prezreti ponemčevalnega vpliva šole in nemških manjšin — umetno vzdrževanih kolonij uradništva, učiteljstva, orožnikov in nekaterih domačih posestnikov, gostilničarjev, trgovcev, — je na Štajerskem vzrok padanja slovenskega življa skoro edinole v izseljevanju kmetijskega ljudstva v nemške kraje in v njegovi hitri jezikovni asimilaciji.

Izseljevanje Slovencev v nemške industrijske kraje, hitra asimilacija priseljencev, ne preveč zadovoljive populacijske razmere zaradi prevelike umrljivosti in nezadostnega števila zakonov razkrivajo socialno ozadje narodnega vprašanja na severu.

Vprašanje našega narodnega obstoja in napredka je torej predvsem vprašanje organizacije in narodne in politične vzgoje našega malega človeka, t. j. one široke plasti naroda, ki je najhvaležnejši predmet germanizacije, torej poleg kmetijskega proletarijata predvsem delavstvo, a tudi služkinje, obrtniki, vse kategorije javnih in zasebnih uslužbencev, sploh vsi, ki jih izkorišča tuji kapital, — je dalje vprašanje organizacije in razmaha domačega kapitala in njegove kooperacije s tujim, narodno indiferentnim, je vprašanje naše notranje discipline, koncentracije naših sil v boju na zunaj za osvoboditev zemlje, vprašanje, kako se izrine tuji kapital, kako se ustvarijo boljše gospodarske prilike — je končno tudi vprašanje naše нравne jakosti in rasti in uspešnega boja proti notranjim škodljivcem naroda. — S to ugotovitvijo smo postavili nadaljnja razmotrivanja na realna tla.

¹ Dr. Zalokar („O ljudskem zdravju“) pride do drugačnih zaključkov, a le, ker so se mu vrinile navadne računске pomote, ki so resnemu delu nekoliko na kvar. Tudi ako mu koncediramo, da nudi le teritorialna statistika pravo sliko plodne sile sloveskega plemena, da je torej treba za pravilno bilanco naravnega prirastka slovenskega prebivalstva vzeti v račun tudi „nemška“ spodnještajerska mesta, se ne izpremeni rezultat dosti nam v škodo. Nikakor pa ne gre radgonskega, onstran Mure ležečega, po ogromni večini nemškega okraja šteti k spodnjemu Štajerskemu. Ako vzamemo za podlago za preračunavanje relativnih števil v absolutna in obratno število prebivalstva leta 1910., pridemo na podlagi podatkov v Zalokarjevi tabeli str. 12 do sledečih precej zanesljivih rezultatov: (za absolutno točnost bi morali imeti na razpolago Zalokarjeve vire):

Na 1000 prebivalcev spodnjega Štajerskega v povprečju let 1908—1912 pride živorojenih:			
ne všteti mest (brez Radgone)		31.6	
„ „ „	z Radgono	31.0	(Zalokar 30.1)
všteti mesta (brez Radgone)		30.7	
„ „ „	z Radgono	30.3	(Zalokar 22.71)

Za celo Štajersko znaša število porodov 29.0‰₀₀; torej je razmerje za Slovence zelo ugodno, dasi ne dosežejo državnega povprečja. Še ugodnejše je razmerje za nas, ako primerjamo naše kmetijske okraje z nemškimi kmetijskimi.

Naša nesreča je bila, da je v nas tako pozno prodrlo spoznanje našega posebnega položaja kot malega proletarskega naroda brez lastne države, borečega se proti centralizujoči državni sili v službi privilegiranega naroda. Le iz žive zavesti tega našega položaja se je mogel roditi naš skupni narodni ideal, ki nas je danes zedinil, osvobodil naše sile in jih postoteril.

Vprašajmo se: kaj je zahteval naš posebni narodni položaj, kaj še zahteva in kaj bo zahteval tudi v bodoče?

Majhni smo! Niti trohice naših sil ne smemo zapraviti. Naša moč na zunaj narašča sorazmerno z našo notranjo konsolidacijo. Prvi kategorični imperativ nam bodi torej: najdoslednejša koncentracija in največja ekonomija naših sil, čim jasnejši cilji. — Očitni so naši grehi v tem oziru in nihče se ne trudi, da bi jih utajil ali zmanjšal.

Naš posebni narodni položaj je zahteval skupno, vzajemno delovanje vseh vzgojnih činiteljev, da krepimo нравno rast naroda, ki je vir njegove odporne sile. Predpogoj za to bi bilo spoznanje, kakšnega pomena je v tem pogledu poglobljeno versko življenje in čustvovanje. Verski indiferentizem mase naroda je zlo, je znamenje dekadence. — Zahteval je poglobljeno narodno vzgojo, ki bi bila rodila doslej neznane etične sile in potencirala prirojene nam vrline. Predpogoj za to bi bil, da vidimo edini kriterij narodnega mišljenja v jakosti zavesti, da je posameznik odgovoren za vse svoje delovanje in nehanje narodu, da je napredek naroda zavisen od moralnega in duševnega napredka posameznika.

Priznajmo: narodnjaštvo je bilo pri nas včasih ceno blago, dostikrat fraza in šport, čim plitvejša, tem tesnosrčnejša. Da je bil tudi narodni idealizem, posebno na meji, ne tajimo, a premalo. Alkoholizem je razjedal narodovo zdravje in nas gospodarsko slabil. Politika je poplitvila versko življenje z verskim indiferentizmom na eni, z verskim fanatizmom na drugi strani in izpodkopavala avtoriteto vzgojnih činiteljev. Šola in cerkev sta bila nasprotna si tabora, kar se nam je zdelo povsem naravno. Škrobarija je bila tipična za družabne razmere naše inteligence.

Naš posebni narodni položaj je zahteval čim popolnejšo stanovsko organizacijo našega malega človeka, da se ga vzgoji k politični zrelosti, k zavesti njegovega položaja kot tlačana tujega privilegiranega razreda, da se ojači njegova odprona sila napram izkoriščanju po tujem kapitalu. Stanovska organizacija našega kmeta, delavca, obrtnika, uradnika bi morala biti zadeva vsega naroda, vseh političnih strank. Izvršena na izvenstrankarski podlagi bi bila najuspešnejša obrambna akcija na meji. Politična nevtralnost stanovskih organizacij bi morala biti kardinalna zahteva slovenske politike. Dokler ni tega, nismo politično zreli, ni nam zajamčen zdrav politični razvoj. Politično razcepljen, brez skupne stanovske organizacije, mora postati naš mali človek igrača v rokah političnih strank in tujega kapitala. Po izvršeni enotni stanovski organizaciji pa mu politična diferenciacija ne more več dosti škodovati. Brez pretiravanja lahko trdimo: na meji je izvenstrankarska podlaga stanovskih organizacij naravnost *conditio sine qua non* za kontinuiteto narodnega razvoja in napredka.

Razvoj se je vršil v drugi smeri. Kar imamo in kar smo imeli na Slovenskem stanovskih organizacij, so bile ustanovljene po politično strankarskih načelih, ali pa so bile naravnost privesek političnih strank.

O kaki stanovski organizaciji kmeta pri nas sploh ne moremo govoriti. Nek surogat kmetiške stanovske organizacije smo imeli v kmetiških podružnicah c. kr. kmetiških družb. Na Štajerskem so jim Slovenci posvečali premalo skrbi; ustanavljanju podružnic so se tudi delale od nemške strani ovire — na Koroškem pa so bile

naravnost orodje nemško-nacionalne politike. Tu kakor tam so bile eksponenti reakcionarne nemške agrarne politike, politike veleposestnikov.

Stanovsko politična vzgoja našega po ogromni večini malega kmeta bi ga morala privedi do spoznanja, da so njegovi življenski interesi prav malo sorodni z interesi veleagrarcev, ki so bili vedno glavna opora nemške hegomonije, reakcionarni do mozga, soodgovorni za usodno smer naše zunanje politike, sokrivci neugodnih življenskih prilik, zaradi kojih si je moral naš proletarec iskati v tujini cenejšega kruha, zakleti sovražniki demokracije, ki edina bi uveljavila našega malega kmeta kakor političnega faktorja v državi. Preden pa se je naš kmet zavedel svojega stanovskega položaja, so ga strankarsko razdvojili, z demagogičnimi gesli begali (kmet voli kmeta!) in v separatistično strankarske svrhe izrabljali. Naša konservativna kmetijska politika je — tu govorim v prvi vrsti o Štajerski in Koroški — iskala svojo rešitev v idejni in interesni solidarnosti z nemškimi konservativnimi agrarci; kakor le ti je bila brez smisla za socialne potrebe kmetiškega proletarijata, za pomen dobrega ljudskega šolstva, za gospodarski napredek, nasprotnica demokratične misli. Tako nam postaja razumljivo, da je moglo štajerčijanstvo uspevati in v pozi naprednjaštva, ki je preslepila marsikaterega inteligentnega Slovenca, uganjati najreakcionarnejšo politiko kot prava avantgarda privilegiranih nemških slojev. Le v znamenju demokratične misli, ne z naprednimi ali reakcionarnimi gesli bi bili prišli štajerčijanstvu do živega in razkrinkali njegovo hinavstvo pred ljudstvom — a te zavesti je primanjkovalo.

Organizacija obrtništva in uradništva je na Štajerskem šele v povojih; železniški uslužbenci prednačijo. Na Koroškem se ta dva stanova zaradi svoje maloštevilnosti v javnem življenju sploh še ne moreta uveljaviti. Edino štajersko učiteljstvo ima že staro stanovsko organizacijo. Žal je liberalna strankarska ideologija igrala v njej precejšnjo ulogo, dasi ne v taki meri kakor na Kranjskem. To mu je poleg tradicionalnih tesnih stikov z nemško stanovsko organizacijo včasih zastiralo pogled za njegove posebne naloge z ozirom na naš narodni položaj. Zato se učiteljstvo kot političen faktor ni v tej meri uveljavljalo, kakor bi bilo pričakovati spričo njegovega števila in inteligence.

Najvažnejši stanovski organizaciji, organizaciji meznega delavstva se je posvečalo, na severu od slovenske strani najmanj skrbi in vendar je strokovna organizacija vseh kategorij delavstva ena najprimitivnejših zahtev narodne samoohrane. Manjkalo je tako razumevanja za važnost delavskega vprašanja kakor organizatorjev. Brez narodne pobude in zaslombe, brez slovenskih šol, v gmotni odvisnosti od nemškega delodajalca, duševno in organizatorično pod nemškim vodstvom, se je moral priseljeni slovenski delavec v nemški okolici raznaroditi — če ne v prvi, vsaj v drugi generaciji. Kar je slovenskega delavstva strokovno organiziranega, je izvzemši en del slovenskih železničarjev — organizirano v socialno demokratičnih strokovnih organizacijah. (Katoliška delavska društva kot filijalke izrazito konservativne kmetiške stranke niso imele privlačnosti za delavstvo in so ostale za delavsko gibanje precej brezpomembne.) Pri socialni demokraciji kot izrazito proletarski stranki je ob sebi razumljivo, da so strokovne in politične organizacije v najtesnejši medsebojni zvezi. Na politično nevtralizacijo strokovnih organizacij tudi ni misliti, dokler je naše socialistično delavstvo centralistično organizirano. Za izrazito delavsko stranko bi otesnilo izvenstrankarstvo strokovnih organizacij v veliko večji meri politični delokrog kakor za druge stranke; od tod torej ni bilo pričakovati inicijative.

Zelo kvarno je vplivala na razvoj narodnih razmer na severu odvisnost naših strokovnih organizacij od nemških zaradi centralističnega ustroja organizacije, ki nam

je jemal vsak pregled in možnost samostojnega dela. Vrh tega spadajo najvažnejši obmejni politični okraji (Maribor, Celovec, Beljak) v organizacijsko področje nemške socialne demokracije, tukaj torej naša socialna demokracija sploh nima pravice do iniciativnega dela. To je popolnoma nevzdržljiv položaj. Kjer slovenski delavec na domači zemlji gara in tlačani, mora najti avtonomno slovensko organizacijo, tam je polje za jugoslovansko socialistično stranko. To ne sme biti, da bi našega delavca poleg materialnega suženjstva še duševno izstradali. Jugoslovanski proletarijat mora zahtevati na svojem ozemlju absolutno organizacijsko svobodo, popolno neodvisnost svojih organizacij, — potem šele lahko mislimo na strankarsko nevtralnno strokovno organizacijo delavstva, kakor je zgoraj zahtevamo.

Naš posebni narodni položaj je zahteval kategorično najstrožjo koncentracijo naših pičlih gospodarskih sil, torej v prvi vrsti enotno organizacijo zadružništva, podreditev separatističnih teženj skupni zadevi: gospodarski osamosvojitvi naroda. Politična nevtralizacija zadružništva, razširjenje njegovega delokroga na produktivne panoge, poglobitev gospodarske izobrazbe naroda na podlagi dobre ljudske šole, velikopotezna akcija za vzgojo potrebnega števila učiteljev — strokovnjakov in modernih gospodarjev — to bi bile važne naloge resne gospodarske politike. Le z najdoslednejšim uveljavljanjem zadružnih načel, le z najnaprednejšim gospodarstvom, ki bo okoriščajoč se z gospodarskimi pridobitvami najnaprednejših narodov, dvignilo rentabiliteto našega gospodarstva ne-le s stopnjevanjem produkcije, marveč kar je važnejše, s špecifikacijo gospodarskih panog z ozirom na dane zemeljske in podnebne razmere in trgovinske možnosti, nam bo mogoče uspeti v svetovni tekmi narodov. Zavedajmo se, da smo gospodarsko prešibki, da bi izhajali brez tujega kapitala in da moramo že danes misliti na to, da ustvarimo potom centralizacije našega zadružnega kapitala v zadružni banki možnost kooperacije s tujim, narodno indiferentnim kapitalom. Ne delajmo si iluzij: naša zemlja ni prebogata, naši gozdovi niso preobilni; bodočnost vinogradništva je problematična, možnosti za moderen obrat v kmetijstvu omejene, za živinorejo primanjkuje pašnikov, vrh tega je obljudenost — zlasti Štajerske — precejšnja in prevladujejo pritlikavi obrati, majhna posestva, nezmožna pri ekstenzivnem gospodarstvu preživljati družine. Izseljevanje pa, če se ne omeji, ali če bi celo naraščalo, pomeni počasno narodno in gospodarsko propast.

Danes je zavest naših grehov v narodno-gospodarskem oziru precej jaka; ni nam jih treba naštevati. Kot značilen zgled bodi mimogrede omenjeno, da imamo na Štajerskem še danes nekaj denarnih zadrug, ki so članice nemške deželne centrale. Načelnih pomislekov proti enotni organizaciji zadružništva na nepolitični osnovi danes ni več, le posamezne osebe so še ovira za koncentracijo. Glede socialno demokratičnih gospodarskih organizacij pa velja isto, kar smo rekli o strokovnih organizacijah. Vsa Koroška, tudi velikovski okraj, ki politično pripada področju jugoslovanske socialne demokracije in takisto mariborski, ptujski in ljutomerski okraj spadajo v področje nemških gospodarskih okrožij. Socialist, ki se zaveda, da izven narodne kulture ni kulture, in da je napredek narodne kulture v kapitalistični družbi odvisen od napredka domačega kapitala, da se živi od nadvrednosti, ki jih domači kapital vleče iz produkcijskega procesa, mora priznati, da ima jugoslovanski proletarijat pravico in dolžnost, da se tudi v gospodarskem oziru avtonomno organizira. Nadaljnji korak, da sprejme načelo politične nevtralnosti na zadružni podlagi zasnovanih gospodarskih organizacij, torej prizna njih neodvisnost od političnih organizacij in se odpove njih uporabi kot političnega bojnega sredstva, mu sicer ne bo lahek, a storil ga bo, ker ga narekuje očitni interes našega malega človeka, kojemu služiti je končno namen vsega zadružništva.

Kot največja ovira gospodarskega napredka se bo izkazala pomanjkljiva ljudska izobrazba — zlasti na Koroškem zaradi žalostnih šolskih razmer. Škodo vsled zanemarjenja ljudskega šolstva bomo šele prav čutili, kadar bomo samostojni gospodarji na svoji zemlji.¹

In naš strankarsko-politični razvoj! V kateri smeri naj bi se bil vršil z ozirom na naš posebni narodni položaj?

Možno si je predstavljati, da bi se sporedno s socialnim razvojem, ki je narod stanovsko diferenciral in poleg kmeta, prvotno edinega predstavitelja naroda, postavil malomeščana, intelektualca in industrijskega delavca, tudi izvršila diferenciacija političnega zastopstva slovenskega naroda v tri stranke: kmetiško, meščansko, in delavsko, ki bi, stoječe na izrazito stanovsko interesnem stališču, se opirale v glavnem na stanovske organizacije. (Na Češkem se je politični razvoj vedno očitnejše nagibal v to smer.) Vendar utilitaristična politika ni vselej najrealnejša, dasi ne razpali političnih strasti v tej meri kakor stroga ideološka. Pri nas bi bila taka stanovska politika precej nenaravna, kaj lahko bi zapostavljala skupne narodne interese separatističnim, umetno bi ustvarjala stanovska nasprotstva tam, kjer dejansko vlada razredna solidarnost in zopet bi zabrisala razredne razlike, kjer v resnici obstojajo — zakaj meščan in kmet ne predstavljata dve homogeni interesni skupini. Razume se, da bi si tudi nobena stranka ne dala umetno otesniti političnega delokroga. Vseeno bi bila taka stanovska politika pozitivnejša v ciljih in uspehih, kakor je bilo naše strankarstvo pred vojno.

Najnaravnejše bi se pač bil pri nas vršil politični razvoj, ako bi se bila strankarska diferenciacija rodila iz težnje opozicije po doslednejšem, radikalnejšem uveljavljanju onih idej, v kojih znamenju edino se nam je obetal uspeh v boju proti centralizmu, absolutizmu, birokratizmu in privilegijam vladajočega naroda — to so ideje demokratizma, kojih veličastno vstajenje in zmagoslaven pohod doživljamo danes.

Politični dualizem, deleč narod na dve nacionalni stranki, obe zgrajeni na demokratičnem temelju, brez načelnih nasprotstev — ena konservativnejše smeri, opirajoč se v glavnem na kmetiško ljudstvo, druga radikalnejšega značaja, imajoč glavno oporo v meščanstvu, a brez stanovske ekskluzivnosti — bi poklical v zdravi tekmi vse politične sile na dan in krepil narodovo odporno silo na zunaj in znotraj. Razredno zavednemu delavstvu, politično samotojno organiziranemu, varujočemu vso taktično svobodo napram drugonarodnim proletarskim strankam, pa bi bila omogočena kooperacija z nacionalnimi strankami v vseh skupnih narodnih zadevah.

Dejansko je kazalo slovensko politično življenje vse znake abnormalnosti. V svojih posledicah je bilo za narod naravnost usodno. To spoznanje je danes splošno, a zdi se, da globlji vzroki naših predvojnih strankarskih razmer še niso dovolj očitni. Naših nesrečnih razmer ni bila le kriva zgrešena taktika, ne le samopašnost in boleсна ambicioznost nekaterih voditeljev, ne-le tesno obzorje naših politikov — vzrok tiči globlje. Nikdar ne bi igralo demagoštvo tako usodne vloge v naši politiki, ko bi ne bila politična ideologija, na kateri so zgrajene naše politične stranke, v temelju zgrešena, ako ne bi umetno ustvarjena načelna nasprotstva omogočila, da se je strankarska strast tako globoko zajedla v naš narod.

¹ Ni tu mesto, da bi o Kranjski posebej govoril. Obmejnemu Slovincu se krči srce, sram in gnev ga obhajata ob misli na šolsko mizerijo na Kranjskem. Ta je, ki nas pred svetom najbolj ponižuje. Obtožujem vse javne činitelje v deželi! Če niso naravnost sokrivi, se vsaj niso dovolj zavedali te kulturne sramote. Štajerski učitelj mi je rekel: Živim in umrjem za našo veliko idejo, a s skrbjo gledam v bodočnost, ko nam bo rezal kruh domači gospodar.

Vsa politična ideologija naših političnih strank ni bila z našimi narodnimi življenjskimi vprašanji v nobeni vzročni zvezi — bila je importiran produkt nezdravih nemških političnih razmer.

Ločitev v konfesijonelno in antikonfesijonelno stranko je rodila velikansko idejno zmedo, koje najusodnejša posledica je bila, da smo s srdito odločnostjo izvajali konsekvence iz fiktivnih idejnih nasprotij in po političnem geslu (hic liberallec — hic klerikalec!) ločili duhove na vseh poljih: na gospodarskem, humanitarnem, narodnoobrambnem in koncem koncev še srednješolsko mladino prepajali s strankarsko strastjo. Tako smo cepili svoje sile, ovirali drug drugega pri delu, zgubili izpred oči velike naše naloge in cilje ter zapravljali svojo posest, kakor da bi bili najbogatejši narod na svetu, ne pa eden najšibkejših! Najlepše točke naše zemlje smo resignirano prepustili tujcu, komaj da se je širša naša javnost zmenila za to. Škoda na meji je nepopravljiva¹.

„Ločijo nas svetovni nazori in nepremostljiv je prepad med njimi“ — to je bila tista usodna stalna fraza — alfa in omega vse naše politične modrosti, ki je kot nedotakljiva politična dogma zavladovala v naši javnosti. Politična uniformiranost vsega javnega življenja po strankarski formuli: tu liberallec — tu klerikalec se je izvedla z največjim terorizmom, dobil si svojo etiketo, naj si ti je zdela še tako smešna, moral si biti ptič ali miš — le ne samostojno misleč človek.

Svobodomiselnost ni nikak svetovni nazor, ampak le neka gotova usmerjenost mišljenja². Kot političen terminus označuje predvsem naše stališče v vprašanju razmerja cerkve do države. To stališče ni vezano na kak svetovni nazor. (Krek in Masaryk sta zavzemala precej sorodno stališče). Naša takoiimenovana liberalna stranka je tudi le zgolj teoretično poudarjala razliko v svetovnem naziranju in svojo svobodomiselnost — v praksi ni vedela kam s svojo ideologijo; ni bila ne za ločitev cerkve od države, ne za „svobodno“ šolo. Inteligentni njeni pristaši so čutili to nedoslednost in neodkritosrčnost, a niso se zavedali, da izvira ta notranja neskladnost slovenske politike iz zgrešene idejne podlage. Čim manj je bilo načelne jasnosti, tem več je bilo nestrpnosti. Takoiimenovana liberalna stranka je bila v gotovem pogledu priganjač klerikalne, ker je le-ta rabila strašilo liberalizma za fanatiziranje svojih pristašev. Brez antikonfesijonelne stranke bi konfesijonelna stranka nikdar ne postala vsemogočna stranka na Slovenskem.

Narodna vzgoja pa, ki bi v ljudstvu budila samozavest in spoznavanje njegovega življenjskega položaja, se je pri tem zanemarjala, kar se je bridko maščevalo in se še maščuje. Šusteršiči bi ob splošnejši narodni zavednosti ne bili mogoči.

V resnici je bila naša politika le klavrna kopija klavrne nemške politike, po priliki tako, kakor je bila hrvatska politika kopija peštanske. Kakor pa je to spoznanje resnega rodoljuba peklo, dejstvo mu je bilo razumljivo, zakaj naša inteligenca, ki se

¹ Koliko Slovencev pozna po imenu občine Brnca, Bekštanj, Vernberg, Loga vas, Kotmara vas itd. itd., kraji, kojih divne krasote zna ceniti tujec, kjer biva inteligenčno simpatično ljudstvo, ki samo sebi prepuščeno, „bije boj brez upa zmage“ za svojo posest, za našo posest?

² Tudi o socializmu na splošno ne moremo trditi, da temelji v gotovem svetovnem nazoru. Čisti socializem brez druge idejne primesi ne nasprotuje n. pr. krščanskemu svetovnemu nazoru in stališče katoliške cerkve napram zahtevi po podružabljeni produktivnih sredstev ni absolutno odklanjajoče in dogmatično ugotovljeno, torej ne izključuje kompromisa. Končno niti marksizem sam na sebi kot sistem, ako abstrahiramo njegove filozofske temelje, ni niti predstavitelj kakega svetovnega nazora, ampak je le nekaka empirična teleologija. Najbolje bo, da izločimo izraz svetovni nazor iz naše politične terminologije sploh, in pojavljajoča se načelna nasprotstva točno formuliramo in označimo s pravim imenom. Angleščina baje sploh ne pozna tega izraza.

je izobraževala v nemških mestih in zajemala svojo politično modrost iz nemških virov, je imela svoje oči uprte na Dunaj, kjer se je odločevala naša usoda, z Dunaja je tudi dobivala politične smernice in gesla. Avstrijski centralizem nas je tudi duševno zaslužnjeval in korumpiral. Iluzorično je bilo vsako upanje na ozdravljenje naših domačih razmer, dokler ni v narodu prodrlo spoznanje, da je naša rešitev le v popolni politični samoodločbi. Izredni duh Krekov je imel pogum, da je iz tega spoznanja izvedel konsekvence, in oprt na svojo avtoriteto v narodu, izrekel odločilno in rešilno besedo.

Rešeni dušljivega ozračja abnormalnih političnih razmer, bomo svobodnejše dihal, svobodnejše presojali svoj položaj med narodi; naš pogled bo šel v širino in daljavo, spoznal bo realne pogoje našega obstoja in solidne temelje narodne politike.

Že danes občutimo pojma klerikalizem — liberalizem skoro kot anahronizem, dasi še niso dale nacijske stranke svoji stari politični ideologiji docela slovo — bolj instinktivno kot zavestno hodijo pravo pot. Treba bo še teoretične poglobitve. Spoznanje je splošno, da mora biti političnega diletantizma enkrat za vselej konec. V to je treba, da spoznamo bistvo in naloge politike, torišče in meje političnega udejstvovanja, da smo na jasnem, kaj se da s političnimi sredstvi doseči in izvesti — kaj ne; da vemo kaj sploh spada v področje strankarske politike.

Svobodomislec dosledno odklanja vsako nasilje v idejnem boju, odklanja izrabljanje politične moči v to svrhu — verujoč v notranjo moč ideje, prepričan, da zunanja sila in propaganda dobri stvari več škoduje nego koristi. Tu si stojita nasproti lahko dva prepričana katoličana. V vprašanju unije vztočne cerkve z rimsko n. pr. je zmagala pri katoliških teologih svobodomiselnost, ki odklanja misel nadvlade katoliškega elementa nad pravoslavnim in izrabljanje vladnega aparata v propagandistične svrhe. To pomeni velik napredek za ujedinjenje jugoslovanskih plemen. Svobodomiselnost¹, ako jo razumemo kot mišljensko smer, ki se v politiki in javnem življenju uveljavlja, ni monopol kake politične stranke ali kakega svetovnega naziranja.

Strankarska uniformiranost vsega javnega življenja je zahteva političnega diletantizma, je dokaz politične nezrelosti. Strankarstvo je samo del političnega življenja, kakor je to le del javnega. Zahteva n. pr., da se morajo mandati tudi v nepolitičnih organizacijah razdeliti po nekem strankarskem ključu, izpričuje, da še nismo docela preboleli političnih otroških bolezni. To vede samo do kumulacije mandatov posameznih politikov, kar nasprotuje načelu skrajne ekonomije naših duševnih sil.

To mora postati vrhovno načelo bodoče naše politike: politične stranke imajo eksistenčno pravico le v toliko, v kolikor pomagajo zbirati, mobilizirati, zbujati latentne narodne sile za priboritev čim ugodnejših eksistenčnih prilik naroda v celoti; le v toliko, v kolikor znajo spraviti v sklad interese razreda, ki ga zastopajo, s priznanim splošnim narodnim interesom, v kolikor torej pospešujejo asocijacijo, koncentracijo in ekonomijo narodnih sil. To vrhovno politično načelo najde svojo sankcijo v sociološki činjenici, da je vseobči napredek — tudi v smeri k socijalističnemu idealu človeške družbe² — možen le kot napredek posameznih narodov.

¹ Svobodomiselnost v strogo filozofsko-psihološkem smislu, označujoč poseben duševni ustroj, izredno duševno svobodo odličnih duhov, neumornih iskalcev resnice, silnejših v kritični analizi kot v sintezi, ne poznavajočih nobenega „a priori“, ki se nikdar ne branijo boljšega spoznanja, naj pride od katerkoli strani, ki so vsikdar pripravljeni za korekturo svojih nazorov in vzorov, naj so jim ti še tako dragi — taka svobodomiselnost je silno redka lastnost, je tudi v znanstvenem svetu, kjer se tako rado govori o svobodi vede, le izjema, tako da o njej v javnem življenju kot vzgojnem geslu govoriti sploh nima pomena. Zato svobodna misel kot kulturna ideja ne bo nikoli sociološka realiteta. Navaden zemljan ne more izhajati brez Boga ali — malika.

Ena zavest mora v nas rasti do zmagovitega prepričanja: demokratizem je oni idejni veletok, ki zanese naš narod v varen pristan — na čigar valovih dospemo v deželo svojih sanj. Vrzimo vse svoje sile zbrane, zedinjene v ta veletok idej, da ga ojačimo, da njegov val zruši sile reakcije, atavistične ostanke srednjeveških državnih oblik in uredb.

Bolj ali manj dosledno pojmovanje demokratičnih idej, večja ali manjša vera v njih ustvarjajočo in ozdravljajočo silo, jačje ali slabše izvajanje demokratičnih načel — to bodi danes merodajno za ločitev duhov v dva nacionalna tabora; v konzervativnejšo in radikalnejšo stranko, poleg katerih izvršuj politična organizacija razredno-zavednega delavstva svojo zgodovinsko nalogo kot opozicija, kot čuvarica čistih demokratičnih načel, kot glasnik in predbojevnik nove dobe.

Ne varajmo se: tudi ko dosežemo svoj veliki skupni cilj, naše življenske prilike ne bodo rožnate. Le ako postavimo bodoče naše politično življenje na vseskozi solidne temelje, bo narod rodil iz sebe one življenske energije, ki tudi nam na severu zajamčijo obstoj in napredek.

Abditus:

Država — Bog.

V zadnjih petdesetih letih pred vojno se je moč države okrepila do vsemogočnosti. Pazljivemu opazovalcu ni ostalo prikrito, da je bil vsak gospodarski, politični in kulturni napredek končno v prid državi in njenim napravam, posamezniku pa le v toliko, v kolikor si je znal priboriti vpliva v notranji državni organizaciji in upravi. Izkušnje vsakdanjega življenja so nas naučile, da so zakoni socialnega razvoja človeške družbe prav tako stalni in večni kakor zakoni prirode. Kdor jih ne pozna ali pa ne prizna, nikoli ne bo mogel prav razumeti in oceniti napredka človeške družbe v gospodarskem, socialnem in političnem pogledu. Doba zadnjih petdesetih let pred svetovno vojno se sestavlja iz številnih in ljutih bojov za socializacijo kapitalističnega gospodarstva, ki je bil vsled svojih velikih učinkov na vsakdanje življenje ljudi največji anarhist. Socialni boji proti gospodarsko-anarhističnim učinkom kapitalizma so se zlasti v zadnjih petdesetih letih vodili z demokratičnimi gesli in so notranjo organizacijo države znatno preobrazili. Prevratne socialistične ideje so razmnožile socialne boje, vedno globlje so posegale v življenje posameznih družabnih skupin in stanov. Tako se je polagoma spreminjala notranjost družbe; ta družba je organizirana po državah, ki so druga na drugo ljubosumne. V notranjem življenju posameznih držav, ki so medsebojno gospodarsko in politično tekmovala, se je nagnetlo toliko nasprotstev in raznega netiva, da je bilo treba le iskrice — in razvnel se je požar, ki ga nihče ne more in ne zna pogasiti. Samo radikalna demokracija bo izšla zmagovita iz tega vse uničujočega meteža.

Še pred petdesetimi leti je bilo med kulturnim človeštvom ekstremno kapitalistično naziranje o svetu samoumevno. Iz tega ekstrema se je rodil drug ekstrem: anarhični socializem. Boj za socializacijo gospodarstva, za večjo socialno pravičnost in demokratična načela, se je izražal enostavno, vsakomur razumljivo: „Kapitalist tlačí delavca, delavec se zato bojuje proti kapitalu, meščanu in njegovi državi.“ Danes taka gesla povedo veliko premalo, ker so preveč splošna. Zakaj, ko so prvi teoretiki revolucionarnega socializma ugotovili ustroj kapitalistične družbe in njena gmotna gibála,

gospodarski razvoj niti v najnaprednejši deželi, na Angleškem, še ni bil tako razmahnen, kakor je dandanes skoro vsepovsod, v vseh takozvanih „kulturnih“ deželah.

Danes, sredi svetovne vojne, lahko ugotovimo, da sedanji način gospodarjenja, produkcije in uprave bogati predvsem velike kapitaliste, delavno ljudstvo, zlasti pa tudi vse srednje stanove, ki so se mehanično pomnožili, pa peha v bedo in gmotno odvisnost. Pod političnim in moralnim pritiskom nezadovoljnega, o revoluciji sanjajočega ljudstva, je posegla v gospodarske boje med delom in kapitalom država, zlasti še iz nagona lastne obrambe. Polagoma si je osvojila tudi posamezne panoge gospodarstva, da je mogla zadostiti vedno glasnejšim in odločnejšim socijalnim in demokratičnim zahtevam osiromašenega ljudstva. Ljudje so se namreč vedno bolj naslanjali na državo in njeno upravo, ker je država kot politični in militaristični organizem s svojim pravom postajala tesno spojeni in organično zaokroženi gospodarski teritorij. Ta gospodarska enotnost državnega ozemlja ni toliko produkt naravnega, svobodnega razvoja kakor pa učinek prisilnega državnega prava. Tako je postal državni jurišt vodilni mož gospodarskega, političnega in kulturnega življenja na državnem ozemlju. Staro liberalno načelo, da se država ne sme vtikati v gospodarske boje svojih državljanov, je bilo s tem zavrženo. Država, doslej zgolj politična enota, je postala razsodnik v vseh večjih gospodarskih in socijalnih bojih, katere vse je presojala s svojega posebnega vidika. Danes je zaščitila kapitaliste, jutri zopet je ugodila kakšni ljudski zahtevi, zlasti v tem slučaju, ako je beda med ljudstvom pretila oškodovati njeno militaristično moč. S posebnimi zakoni je vsaj nekoliko omejila gospodarsko svobodo kapitalizma. Te zakone imenujemo na kratko socijalno zakonodajo. Ljudstvo se je bolj in bolj zavedalo, kakšnega velikega pomena je politična moč. Zato se je skušalo uveljaviti v tej smeri in tako dobiti vpliv na državno upravo. Od države se dandanes zahteva veliko, zlasti da s primernimi zakoni uredi kaos v gospodarskem življenju in tako zaščiti ljudstvo pred prevelikim izkoriščanjem. Tako se na priliko zahteva od države, da postavno uredi delovni čas, da uvede postavno zavarovanje za starost in onemoglost, da varuje in ščiti mladino, ublaži stanovanjsko bedo, v posameznih strokah produkcije določi minimalne plače, zagotovi brezplačnost vsega šolstva, s svojim moralnim in gmotnim vplivom podpre združništvo, pravičnejše razdeli davke itd. Država je postala nekakšen Bog, od katerega se pričakuje, da uveljavi socijalno pravičnost in demokratične uredbe. Sedanja svetovna vojna je vsakomur jasno predočila, kako velika je danes moč in oblast države in da je ni reči, glede katere bi podvomila, ali ima pravico do nje ali ne. Vsakdo danes priznava, da se pred vojno ni zavedal, da je državna oblast tako vsemogočna in vsestranska. Država je danes v vseh gmotnih in dušnih zadevah svojih državljanov prva in zadnja oblast in preko te oblasti ni nobenega priziva. Ona je Bog svojih državljanov, za katerega naklonjenost in milost se bore vsi stanovi in vsi sloji in vsi v njej prebivajoči narodi.

Država kot najvišja organizacija vsega družabnega dejanja in nehanja je dandanes tista velika gmotna in kulturna sila, brez katere noben narod, ki se hoče v svetu uveljaviti, ne more živeti. Zato, ker je državna organizacija tako velikega pomena za vsak stan in vsak sloj, je zahteva po narodnih državah tako silna in jaka, da je nobena gmotna sila ne more več potlačiti. Svetovna vojna z vsem svojim groznim uničevanjem črta socijalne in demokratične naloge bližnje bodočnosti. Sedanjemu tratenju in uničevanju ljudskega premoženja bo sledilo posplošeno uboštvo. Ta pomnožena ljudska beda bo krepko podprla hotenje, celo človeško družbo preurediti po načelih večje narodne in socijalne pravičnosti ter humanosti. Zato pa je treba, da ima vsakdo

svobodo in pravico, da sam odloča o svojih lastnih zadevah, da ima vsak narod pravico do lastne državne organizacije. Narodne države so potrebne in nujne, ker so naraven plod neke določne višine gospodarskega, političnega in kulturnega razvoja. Za nas Slovence in Jugoslovane sploh so socialni boji dandanes predvsem narodni boji, ker gre boj proti tuji nadvladi, za narodno in socialno osvobodjenje. Gremo v dobo, ko bodo socialni boji še enkrat pretresli našo zemljo. Naš nacionalizem je demokratičen, ker je njegovo bistvo socialna osvoboditev slovenskega ljudstva. Zato je prvi cilj naših narodnih in socialnih bojev narodna država, s pomočjo katere vzpostavimo večjo socialno pravičnost in dosežemo višjo stopnjo kulture.

Z narodno državo, ki je prva stopnja višjega gospodarskega, socialnega in kulturnega življenja, hočemo osvoboditi človeka, ki živi po tuji volji. Kakšno sukno bo pozneje nosil ta človek, to je danes, ko gre šele za doseg prvega cilja, še podrejenega pomena.

Franc Zlatič:

Organizacija proletariziranih srednjih stanov.

Vojna je proletarizirala takozvane srednje stanove, to je v prvi vrsti tiste inteligenčne stanove, ki živijo od stalnih plač. Srednji stanovi, kakor jih je bil ustvaril in mehanično množil kapitalizem, so bili že pred svetovno vojno gospodarsko mnogo bolj odvisni od svojega delodajalca, od svojih raznolikih služb kakor pa na pr. industrijsko delavstvo. Poleg tega je industrijski delavec imel že pred vojno svojo strokovno, gospodarsko in združbeno organizacijo. Srednji stanovi pa se za organizacijo, ki bi čuvala njihove prave interese, niso veliko brigali. In vendar je bil njih družbeni položaj povsem enak onemu meznega delavca. Tudi zdravnik, učitelj, profesor, sodnik, upravni in tehnični uradnik so živeli zgolj od svojih plač, od svojega duševnega dela.

Te srednje stanove je oslabil vojna najbolj, potisnila jih je med mnogoštevilne proletarske mase. Izvršila se je velikanska sprememba v njih življenjskem naziranju. Pred vojno je med temi srednjimi stanovi gospodaril ozkosrčni duh posameznih kast. Profesor je videl v učitelju manjvrednega človeka; uradnik je zaničeval slugo; sodnik družabno ni občeval s prometnim uradnikom na železnici; dvorni svetniki so samevali, ker niso našli svojemu stanu primerne družbe. Kakšna sprememba po štirih letih vojne? „Dvorni svetnik in zadnji sluga — vsi v eno vrsto, vsi imamo enake interese, vsi skupaj spadamo v organizacijo!“ — take besede se čujejo na sestankih in zborovanjih srednjih stanov.

Tu in tam se delajo organizacijski poskusi. Ljudje, ki se nikoli niso bavili s stanovskimi in strokovnimi organizacijami, se danes intenzivno bavijo s tem poslom. Pri tem delu vidimo železniške, poštne, upravne, tehnične, deželne, občinske, zasebne uradnike, uslužbenke, nastavlence in slugo — obojega spola. Prej skrbno negovana stanovska razlika, vzgojena v znani birokratični disciplini, se ruši in izginja. Ljudje so se spremenili, instinktivno čutijo, kje je njih pravo mesto. Vedo, da se morajo družabno zopet uveljaviti in dvigniti in da morejo to doseči samo s sistematičnim delom in smotrenim bojem v močni in enotni organizaciji.

Ne bo odveč, ako se razgovorim nekoliko o oblikah te novo nastajajoče organizacije srednjih stanov.

1. Najprej se morajo vsi uradniki, uslužbenci in nameščenci — brez razlike čina, plače in spola — organizirati strokovno. Strokovna organizacija, ki hoče doseči edinost svojih članov in uspeh v boju za zadostne plače, ne sme biti strankarsko politična, ampak zgolj strokovna, kakor so na primer strokovne organizacije na Angleškem. Vse te strokovne organizacije — poštarji, železničarji, državni, deželni, občinski, zasebni uslužbenci, učitelji, nadalje razne razvitejše delavske stroke itd. — se naj strnejo v strokovno zvezo, ki udejstvuje vzajemno sopomoč in je sploh centralna sila vseh posameznih stanovskih organizacij. Naloga te organizacije je zgolj socialna, brez strankarsko — politične primesi.

2. Nič manj važna kot strokovna organizacija je za te proletarizirane srednje stanove gospodarska. Srednji stanovi so bili že pred vojno izkoriščani najbolj kot konsumenti. Po vojni bodo še bolj, ako se tudi v tem pogledu ne pripravijo na samooobrambo. Po vojni bo treba nakupiti živež, obleko, obutev, perilo in podobne reči. Tu je samopomoč najbolj potrebna. Zato morajo srednji stanovi misliti, da se primerno združno organizirajo.

Strokovno in združno organizirani srednji stanovi si bodo dobili ugled in veljavo tudi v javnem življenju in v politiki. Stremeti morajo za tem, da bo politika služila tudi njim, da bodo vsled svoje enotne in krepke organizacije postali soodločujoč činitelj v vsem javnem življenju in ne bodo v novi uredbi človeške družbe, ki se sedaj pripravlja, potisnjeni v kot — brez veljave, moči in ugleda.

Naravni bojni zaveznik organiziranih srednjih stanov bodo moderne delavske organizacije. Pri nas je danes delavska organizacija centralistična, v kateri odločuje največkrat močnejši nemški živelj. Tudi nekatere uradniške organizacije stojе pri nas na tem stališču. Dokler traja vojna, tega ni mogoče spremeniti, ker bi bili sicer oškodovani člani, ki so si pridobili v organizacijah večje ali manjše pravice. Konec vojne bo spremenil tudi to. Organizacije, ki se snujejo šele sedaj, morajo to upoštevati in misliti, da si ustvarijo še pred novo orijentacijo kader, okolo katerega se bo po vojni zbralo vse, ki jim bo smotren socialen boj za boljše življenje in večjo javno veljavo neobhodno potreben.

Peter Bezruč:

Nestvor.

(Prevedel Fran Albrecht.)

F . . . , to fantom je odurni!
Rečejo zlatega mesta sodniki,
rečejo naroda slavni vodniki,
z glavico zmajejo narodne dame,
reče tak Rotšild in Gutman, grof Šonovski, Vlček
— in jasni Sir — markiz Géro —
ker sem najvišje pognal se z grmade tisočev
sedemdeset. Kak so bili me z bičem!
Kot v vitkovskem plavžu ves zrak je sijal,
krvavi mi plašč je z ramen valoval,
nemško šolo na enem sem nesel,
nesel na drugem cerkev sem poljsko,

nesel v desnici sem kladivo težko,
levo zdrobila mi gruda premoga,
ogelj iz plavža mi okô je izžgal...
Vêdi bog, da sem oduren zares!
Puh gre mrtvaški od mene,
poka meso mi na roki in nogi,
poznaš fužine? To moje edino oko tako sije,
plašč se krvavi z ramena mi vije,
kladivo nesem rudarsko v desnici,
levo zdrobila mi gruda premoga,
ogelj iz plavža mi oko je izžgal,
jaše na hrbtu sto vragov mi pruskih
(ki grizejo v vrat me kot divje podgane),
na kolkih sedi mi sto čifutov poljskih —
smejte se, bogami, smejte! Glej, takšen sem jaz,
jaz, Peter Bezruč, iz Tešina Bezruč,
tega tlačanskega naroda bard!

Kaj z netopirjem ujetim napravi mladina vltavska?
Kak so voditelja Spartaka više pomaknili Rimci?
Tako bom jaz stal — že davno zatone moj narod —
sto let stal s čelom okrenjenim k neba oboku,
dotikajoč se azura bom z vratom razbitim,
jaz, Peter Bezruč, Ahasver Čehov zavedni,
fantom odurni in zašlega naroda bard.

J. H a j š m a n, Praga.

Iz češkega socijalističnega gibanja.

(Socijalistični tisk.)

Nove želje, bolečine, borbe, ki pretresajo češki socijalizem na potu k novim ciljem, kvas, ki dviga češko socijalistično gibanje — vse to se verno zrcali v sočasnem socijalističnem tisku, čeprav ni niti senca predvojnega. V zadnjih predvojnih letih je bilo zlasti časnikarstvo separatistične stranke na visoki stopinji in je v marsikaterem oziru nadkriljevalo dnevni tisk vseh drugih strank. Premoč socijalističnega časopisja se je kazala v ubranosti nazorov in v visokem kulturno-vzgojevalnem pomenu. Iz tega časopisja je dobival čitatelj jasno in natančno sliko sočasnega življenja, zajemal je iz njega kulturno vzgojo, prejemal impulze za samoizobrazbo in napredek. Predvojno socijalistično časopisje je zametavalo demagogična, hujskajoča sredstva, ton surovega agitatorstva ni zašel vanj, oni ton, ki je bil navadno orodje v vseh političnih bojih, kakor n. pr. v znanih rokopisnih bojih. Vzrok višine socijalno demokratičnega tiska je bil med drugim tudi sledeči: vsi napredni elementi okolo realistične (Masarykove) stranke so gravitirali več ali manj k socijalizmu; toda mrzle besede njihove profesorske vede so dušile njih lastni organ, baš tako, da je ostal masam za vselej nepristopen, docela antipatičen, medtem ko so uredniki socijalno demokratičnih listov njihove besede verno sprejemali, jih poživljali in jih napravljali masam tako dostopne, da so jim prešle

v kri in meso. Konkurenčni boj med socijalnimi demokrati in narodnimi socialisti je naganjal zadnje, da so tudi oni stremili višje in obračali veliko pažnjo važni organizaciji časnikarstva. — Toda vojna je umorila narodnim socialistom dobesedno vse, vse, kar so imeli, pri socijalnih demokratih je pa obrnila vse narobe, tako da so nazadovali za petdeset let v svojem časopisju. Ostalo je komaj ogrodje nekdanje njihove tiskovne organizacije, na kateri že tu in tam gloda tudi vlada, kar je pa skoraj splošen pojav pri češkem in slovanskem časopisju v monarhiji.

Nove smeri se uveljavljajo že v vsem socijalističnem tisku in zapuščajo globoke sledi. Najbolj razvit in po številu najbolj ohranjen je ostal med vojno tisk separatistične socijalno demokratične stranke, dasi je mnogo izgubil, ko je brez odporne duha sledil oportunističnim voditeljem po njihovih potih v „Salon Wien“; znano je, kar je bil rekel dr. Fric Adler o „Pravem Lidu,“ osrednjem glasilu te stranke. Niti sedaj še ni krenilo glavno glasilo na druge pota in zastopniki drugih smeri so bili prisiljeni, da so ustanavljali lastne organe. Bilanca perijodičnega tiska stranke je sledeča: osrednje glasilo „Právo Lidu,“ izhaja kot dnevnik s posebno večerno izdajo „Večerník.“ Ta list je zvest organ Šmeralove skupine, ki ima v oblasti vsa gospodarska podjetja: tiskarno, založništvo knjig, knjigarno, društveno hišo in razna druga podjetja, sploh ves publicistični aparat. Ta skupina odločuje, ukazuje in zato se zrcali v sedanjem glavnem organu stranke mnenje manjšine. Skoraj enake razmere so tudi v Brnu. Tukaj so mase še bolj nasprotne oportunizmu, lahko se trdi, da so naravnost radikalno nacionalistične, toda glasilo stranke, dnevnik „Rovnost,“ piše hujše od Ljeningovih „Izvestij.“ To je pa mogoče le zato, ker odločujejo v podjetju činitelji, ki so v ozki zvezi s praškimi oportunisti. Tusar se noče vmešavati v te zadeve, dokler stoji na Dunaju v eni črti s Habermanom. EkspONENTA pravega mišljenja čeških socijalno demokratičnih mas sta Habermanova „Nová Doba,“ ki izhaja v Plznu in „Hlas Lidu,“ ki izhaja v Prostejovu na Moravskem in ga izdaja Bechyne. Ne da bi sklepali kompromisov z vladajočimi krogi, ne da bi se ozirali na staro stavbo monarhije, vodijo boj za popolno, brezpogojno svobodo češkega naroda. Oba lista postajata med masami tako priljubljena, da bolj in bolj izpodrivata oficijelno strankino glasilo „Právo Lidu,“ s katerim dostikrat ostro polemizirata in pobijata njegova naziranja. Iz ozkih mej bivših okrajnih organov stopata na široko plan, postajata glasnika ogromne večine mase, ki ostaja le vsled organizacijskih in taktičnih razlogov kot sekundarna smer poleg začasnih diktatorjev, ki so na površju zaradi materijelne moči, a ne po volji mas. „Nová Doba“ na Češkem, „Hlas Lidu“ na Moravskem in v Šleziji sta torej prava glasnika mišljenja češkega proletarijata.

Češki socijalistični stranki stoje najbližje Modračkovi „Socijalistické Listy,“ izhajajoč kot štirinajstdnevnik. Ta list je glasilo intelligence, teoretikov, ki visoko nadkriljujejo stare dogmatike in pridobivajo vedno več umevanja med masami. Za mladino izdaja Haberman tednik, a tudi separatisti izdajajo svoje mladinsko glasilo po enkrat na teden.

Strankina revija „Akademija“ je bila v začetku vojne v Modračkovih rokah; ko pa je pričela nastopati proti Šmeralu, so poslali Modračka na fronto... Sedaj so dobili oficijelni socialisti „Akademijo“ popolnoma v svojo last in so nastopali v njej proti Modračku, Habermanu, F. V. Krejčiju, a se navduševali za boljševice. Razen tega ima separatistična socijalno demokratična stranka več okrajnih in strokovnih listov, ki jih je pa med vojno precej zmanjšala.

Najmarkantnejše osebe v češkem socijalističnem časnikarstvu so Šmeral, Němec, Haberman, Pik, Soukup, Bechyne, Modraček. Omeniti moramo še urednika „Pr. L.“ Stivina, ki je zvest izvrševalec Šmeralovih misli. Stivín je soprogr ene izmed najboljših

čeških pisateljic, Marije Majerjeve; on hodi brezpogojno za Šmeralom, a ona je vsa navdušena za nasprotno smer! Dalje je pri „Pr. L.“ tudi E. Škatula, ki je ves utonil v Šmeralovih vodah, tako da so njegovi vojni pregledi v „Pr. L.“ bolj na slabem glasu kakor vojne razlage Stegemanove ali kakega drugega nemškega stratega na papirju. V socialističnem tisku se udejstvuje tudi F. V. Krejči, literarni kritik in kulturni delavec največjih zaslug. Znamenita osebnost v češkem socialističnem časnikarstvu je dunajski poročevalec „Pr. L.“ I. Hudec, ki je delaven pristaš Modračkov. Hudec je selfmademan, mož širokega obzorja, mož, kakršnih ni le malo v stranki, temveč v vsem narodu. Že iz doslej podanega je očitno, kako da je v češkem socializmu vse pomešano, prekrižano, kako se polagoma oblikuje popolnoma novo življenje, čigar oblik in razmer še ne poznamo. Toda eno je gotovo: da družbi z malimi izjemami vse goreča ljubezen do naroda, do češkega ljudstva, svobode, demokratizma, humanitete in socialističnih idealov.

Češke socialistične stranke si bodo nanovo uredile svojo časniarsko organizacijo. Razgovarjajo se o ustanovitvi dnevnika, ki bo baje pričel izhajati v septembru.

Ko je bila ustavljena „Češka Demokracija“, sta pričela izdajati Klofač in Stribrny tednik „Češki Socijalista“ z dodatno izdajo ob ponedeljkih. Klofačeva skupina izdaja za mladino list „Majak.“ Pod vodstvom navdušenega profesorja Fr. Krejčija, ki prihaja iz bivše Masarykove stranke, pa izhaja mesečna revija „Budoucnost.“ V Plznu izdaja stranka nov tednik, „Češko Demokracijo.“ Tudi pri teh listih se opažata dve smeri in sicer zato, ker je prišel ob času razprav Stribrny pod vplivom plitvega, neizkušenega teoretika dr. Frankeja v Šmeralovo smer. Ker pa je narodna smer premočna, pritisk iz mas prevelik in oster, ostaja vpliv oportunistov, ki so v masi osamljeni, le nezaten. Nastopajo boječe, a vsak njihov nastop izzove oster odpor v „Češkem Socijalistu“, „Majaku“, „Budoucnost“, v plzenski „Češki Demokraciji“, ki ostro in odločno odklanjajo tudi najoddaljenejšo zvezo s Šmeralom.

Stranka čeških socialistov (bivših narodnih socialistov) je zelo močna, njeni časniki so v najlepšem razvoju, čeprav ni pri tej stranki še vse jasno, ostro in izkristalizirano kakor pri socialnih demokratih. Med sodelavci je mnogo novih, ki zbujajo dobro upanje. Med socialističnimi strokovnjaki so na prvem mestu bivši realisti profesor Fr. Krejči, dr. A. Uhliř; dr. B. Vrbensky, ki je v svoji stroki med češkim narodom edin in K. St. Neumann, oba prejšnja anarhista. Omeniti moramo še profesorja Jana Krejčija, ki je literarni historik, profesorja Nejedlega, dr. V. V. Stecha, oba umetniška kritika, dr. Ružičko, profesorja Nikolana, dr. Jana Heidlerja, dr. Čapeka, ki so vsi najboljši strokovnjaki v svojih stvareh. Poleg mnogih drugih so vsi ti ponosno stopili pod zastavo češkega socializma. Vsi ti delujejo za organizacijo in izkristaliziranje češkega socializma.

Taktično so se pridružili češki socialistični stranki pristaši bivše stranke profesorja Masaryka, ki izdajajo tednik „Česká Stráž“, razen tega so pa najmarljivejši sotrudniki časnikov češke socialistične stranke. Drugače nima „Č. Stráž“ za razvoj češkega socializma pomena, ker živi največ od starih tradicij in novih, daljnih upov, in nima pravzaprav s socializmom nobene zveze.

Omeniti je treba še glasilo centralističnih socialnih demokratov, „Dělnický Deník“, žurnalističen unikum, nekak embrio za ultra boljševiško smer. Psuje na vse; oblaja vsakogar — vse, kar je češko, oblati, ves svet je zanj buržoazen, edina svetnika sta Ljening in Trockij, mučenika, katera napadajo sedaj surove čete, od angleške buržoazije vzdrževanih češkoslovaških nacionalistov. „Děln. Deník“ vzdržuje dunajska socialno demokratična stranka in zato zvesto hlapčuje svojim gospodarjem. Slično

deluje v Rusiji „Prukopnik Svobody“, glasilo čeških boljševikov, ki je v ostri opoziciji proti enotni fronti zagraničnih Čehov.

S tem je v glavnih obrisih podana struktura časnikarske organizacije čeških socialističnih strank. Če pregledamo socialistični tisk v celoti, vidimo, da živi samo od bednih, izčrpanih domačih tal, brez zveze s svetom, brez zveze z internacijalo. Edini vir za dogodke v tujini, edina zveza s svetom je Dunaj in „Arbeiter-Zeitung.“ Zaradi tega ne more premotriti naš tisk s svojih vidikov pomembnih dogodkov — konference angleške, francoske, švedske socialne demokracije, nove smeri v socializmu, razmerje med Troelstro in Brantingom, razmerje Huysmansa napram angleškemu socializmu, vsa ta dejstva, ki postavljajo staro internacijo na nove temelje. Vsled tega vlada tudi anarhija glede presojanja Rusije, boljševikov, glede ameriških socialistov in Wilsona. Zato se zdi opazovalcu, da ravno glavni organi, ki morajo dajati smer mišljenju mas, cenijo višje lokalne razmere, stališče socialistov napram agrarcem in meščanom, kakor pa ogromne prevrate v tujini, s katero nismo več v zvezi potom dunajskih ekselenc, temveč kot svoboden narod.

Tisto krčevito lepenje socialističnega časopisja na ozkem ozemlju čeških dežel se najboljše spozna iz pisanja teh listov o Slovencih, zlasti o jugoslovanski socialni demokraciji. Izmed vseh čeških časnikov obrača ravno češko socialistično časopisje najmanj pažnje življenju Jugoslovancev in jugoslovanske socialne demokracije, čeprav bi moralo biti po svojem zgodovinskem in naravnem položaju v najožjem stiku z njo. Vzrok tega dejstva je najbrže v tem, da manjka delavcev; dobre volje je mnogo, a druge brige so preštevilne in prevelike. To velja tudi o medsebojnih stikih, ki bi morali biti kar najživejši, najprisrčnejši, ker že popolnoma jasno vidimo oblike bodoče velike češko-jugoslovanske-poljske federacije in spoznavamo tudi velike naloge in odgovornost socialistov v novem življenju. Očitno je, da bo treba več taktičnega sodelovanja, boljših metod vzajemnosti, več kakor suhoparnih teorij, več srca kakor razuma. Brezpogojna potreba najožjih zvez je na dlani in gotovo je, da bo nastal prav kmalu v češkem časopisju obrat na boljše.

Fran Erjavec:

Lokalna uprava.

Ujedinjenje našega troimenskega naroda v lastni suvereni državi je danes zahteva, od katere ne bo odstopil narod nikdar več, dokler ne izvojuje njene popolne realizacije. Zato odklanja kompromise in koncesije, zavedajoč se, da je naše vprašanje evropsko, internacionalno vprašanje, ki ga mora rešiti ta orjaška borba v naš prid. Naša naravna pravica, načelo demokratizma in samoodločevanje narodov so poroki naše bodočnosti.

Realizacija ideje ujedinjenja je politična in naravna nujnost. Rešitev našega vprašanja nas pa mora najti vsestransko pripravljene, zato je naša nujna naloga, da začnemo premotrivati tudi že konkretne oblike, po katerih bomo uredili med drugim tudi našo notranjo organizacijo. Poiskati in določiti moramo temelje, na katere bomo zgradili svojo notranjo politično zgradbo in tu je neobhodno potrebno, da se opremo predvsem na države, ki so zgrajene že v svoji notranji organizaciji na različne čim najvišje razvite moderne politično-upravne sisteme. Te moramo kritično pregledati, premotriti njih uporabnost v bodoči Jugoslaviji.

Jugoslavija predstavlja enotno zemljepisno, narodno in gospodarsko ozemlje, ki ima še iz preteklosti kljub silni politični razkovanosti velike kulturne in zgodovinske vezi. Imamo zato vse predpogoje da se tudi politično strnemo in organiziramo v lastni državi. Dosedanja stoletna politična razcepljenost in stoletni vpliv najrazličnejših tujih sil je pa vendarle izoblikoval na tem enotnem ozemlju več različnih individualnosti, ki imajo poleg velikih, življenjskih, skupnih interesov še svoje prav posebne politične, kulturne in gospodarske težnje, naloge in pogoje za neoviran nadaljni razvoj v lastni smeri, a skupnem okviru. Smo enoten narod na zemljepisno enotnem ozemlju in tvorimo zaokroženo gospodarsko celoto, a vendarle ne v tistem smislu, kakor n. pr. Francija. Pariz je Francija. Tja vodijo vse njene kulturne, gospodarske in politične žile, tam je žarišče in težišče enotnega naroda in zadnja bretonska vasica je obrnjena proti Parizu. Pri nas je to bistveno drugače. Jugoslavije ne predstavljajo ne Ljubljana, ne Zagreb in ne Sarajevo, ampak šele Ljubljana, Trst, Zagreb, Reka, Split, Dubrovnik, Sarajevo itd. skupaj. Res, da vsi kot celota popolnoma harmoniramo, ker se dopolnjujemo, a vsak teh posameznih delov ima še svoje posebne in važne težnje in interese.

Že površen pogled po našem ozemlju nam nehotе pokaže tudi našo bodočo notranje-politično strukturo. Francija je popolnoma enoten organizem, kojega zgodovinski centrum je Pariz, zato je centralizem za Francijo s stoletno tradicijo nekaj povsem naravnega. V Pariz vodijo vse žile francoske države, zato je čisto umljivo (čeprav morda ne edino pravilno in najboljše), da je tam tudi koncentriran ves upravni aparat enotne države, da se od tam birokratično dirigira vsa republika. Centralistična, notranje-politična struktura je navadno vedno naravna posledica vseh tozadevnih predpogojev. Francija ima vse predpogoje, zato je tudi centralizem tam razvit do najvišje popolnosti, in Francija je tipična, centralistična, uradniška država. In v Jugoslaviji? Veže nas n. pr. isti jezik, ki ustvarja nehotе tudi samoniklo skupno kulturo, a vendar bo v dogledni bodočnosti kulturno središče Slovencev še vedno Ljubljana, Hrvatov Zagreb in Srbov Belgrad. Enako v gospodarskem oziru. Že to kaže, da Jugoslavija za enkrat še nima nobenega takega vsestranskega središča, kakor ga ima n. pr. Francija v Parizu, zato je tudi povsem naravna posledica, da bo morala biti naša notranjepolitična struktura bistveno drugačna, kakor je francoska. Vse življenje Francije se centralizira v eni točki, pri nas je decentralizirano in razdeljeno po najrazličnejših kulturnih in gospodarskih središčih, zato bo morala tudi pri nas zamenjati centralizem stroga decentralizacija, francoski birokratizem pa demokratična avtonomija. Pri ustvarjanju naše notranjepolitične organizacije bosta morala biti torej naša politična vidika brezpogojno decentralizacija in demokratična avtonomija vseh posameznih kulturnih, jezikovnih, zemljepisnih, zgodovinskih, gospodarskih in političnih enot, vsaki posamezni bo morala biti dana popolna možnost svobodnega razvoja. Skupna demokratična centralna vlada in oblast bo le najvišji regulator skupnih interesov, izvrševala bo le vrhovno kontrolo in vodila najvišjo skupno zakonodajo, justico in upravo.

Zgodovinsko izvira centralistična notranja upravna organizacija iz prefekturne uprave napoleonskega sistema in je bolj ali manj izrazito podlaga skoro vseh kontinentalnih notranje-političnih državnih upravnih organizacij. Decentralistična demokratična samouprava je pa temeljno načelo vseh anglosaških državnih upravnih organizacij in ima svojo zgodovinsko podlago v samoniklem anglosaškem pravnem naziranju, ki se pogosto bistveno razlikuje od našega, temelječega na rimskem pravu. Najizrazitejše je izveden drugi upravni sistem v Angliji sami. Vsa angleška notranje-politična organizacija je zgrajena na popolni samoupravi in najdalekosežnejši avtonomiji posameznih zgodovinskih, kulturnih in gospodarskih enot. In ta sistem, ki se ga karakterizira pri

nas navadno z izrazom „Selfgovernment“¹ bi moral dajati predvsem podlago notranji upravni organizaciji Jugoslavije, zato je umestno, da ga natančneje ogledamo v njegovi domovini, v Angliji, in spoznamo tako vzorno demokratično upravo tega svetovnega imperija.

1. Zgodovinski razvoj.²

Anglija ima stoletno demokratično tradicijo; prvi početki današnjega angleškega pravnega naziranja, načela današnje angleške uprave in ustave izvirajo iz prvih početkov zgodovine angleškega naroda, ko so se združila in spojila anglosaška in normanska plemena v en narod. Njih otočna lega jih je obvarovala podjarmljenja in s tem tujega vpliva, zato se je prvotno nacionalno pravno naziranje ohranilo vedno neskaljeno v narodu, ostalo je vedno enotno in dalo tako trdno podlago javnemu življenju in razvoju. Pri nobenem narodu zato ne najdemo tako sistematičnega, neprestanega razvoja in izpopolnjevanja raznih tradicionalnih političnih organizmov in naprav kakor baš na Angleškem. Vsa današnja notranje-politična organizacija je le izpopolnitev prastarih političnih naprav, prilagojenih modernim kulturnim, političnim in predvsem ekonomskim in socialnim potrebam. Vse pa temelji na enotnem nacionalnem pravu, ki igra v vsem angleškem notranje-političnem razvoju odločilno vlogo. Ta trdna, nikdar omajana in nikdar pozabljena prastara pravna podlaga je „Cammon Law“,³ ta v ustnem izročilu in v prastarih običajih živeči pravni red, ki je veljal že ob združitvi anglosaških in normanskih plemen v en narod in ki obsega celokupne podedovane običaje in navade pravnega značaja in ki je tvoril v vseh časih izhodišče vsega državnega in pravnega reda. Cammon Law je živel vedno tako močno v narodu, da je bila vsaka recepcija rimskega prava po kraljih nemogoča, naletela je vedno na nezlomljiv odpor, saj so vsi notranji politični boji, vse revolucije v bistvu le obramba nacionalnega prava, obramba Cammon Lawa. Na ta živ temelj, ki se je vedno razvijal in dopolnjeval z raznimi svečanimi pogodbami med parlamentom in kraljem, s tihiimi sporazumi med ljudstvom in krono, s pisanimi postavami in nepisanimi običaji, z nešteti sodnijskimi razsodbami itd., je zgrajena vsa angleška ustava, pravo in upravna organizacija. Cammon Law obsega že vse bistvene naprave današnjega državnega reda, po katerem je kralj predstavitelj naroda, po katerem daje kralj s parlamentom postav, po katerem kralj v zboru sodi itd., torej povsod že demokratični nastavki.

¹ Izraz „Selfgovernment“ je samovoljna skovanka, ki je angleška politična terminologija ne rabi. Tam poznajo le izraz „lokalna uprava“ (Local Government). Zanesel je to besedo v srednje-evropsko politično literaturo Gneist, ki je veljal do najnovejšega časa za najboljšega poznavalca Anglije, v zadnjih letih je pa prišel precej ob veljavo.

² Ta članek se naslanja predvsem na delo dr. Jos. Redlicha „Englische Lokalverwaltung“, Leipzig, 1901, ki obravnava v celoti vso angleško lokalno upravo. Poleg tega so mi pa dobro služila še naslednja dela: L. Gumplovicz: Verwaltungslehre, Innsbruck 1882; G. F. Steffen: Die Demokratie in England, Jena 1911; G. F. Steffen: Das Problem der Demokratie, Jena 1912; William Sanders: Englische lokale Selbstverwaltung und ihre Erfolge, Berlin 1908; Fr. Staudinger: Kulturgrundlagen der Politik, Jena 1914; David Koigen: Kultur der Demokratie, Jena 1911; J. Ramsay Mac Donald: Sozialismus und Regierung, Jena 1914; Za študij angleške notranje-politične zgodovine so predvsem važna še razna dela Gneistova, a njegova slika moderne Anglije je povsem napačna in potvorjena.

Najnovejšega razvoja angleške samouprave, posebno onega med vojno nisem mogel upoštevati, saj nam manjka za to v teh čudnih časih razen tendenčnih in demagoških pamfletov skoro vsaka resna literatura. Sicer so bila pa zadnja leta posvečena predvsem vzorni socialni politiki in ne toliko upravnim reformam v ožjem pomenu besede. Moja slika velja zato nekako do leta 1900.

³ Cammon Law = skupno ljudsko pravo. — Raznih angleških terminov in izrazov ne bomo prevajali dobesedno, ampak po njih smislu.

nikjer ni prepuščena kralju absolutna moč. Tudi teritorialna razdelitev v grofije, ki se pogosto še krijejo z nekdanjimi mejami anglosaških in normanskih plemen, je v bistvu že del Cammon Lawa. Ves nadaljni razvoj je potem zgrajen na te nerazrušljive elemente in v tem temelji tudi popolna organska enotnost vse angleške ustave, prava in upravne organizacije. Nobena nekdanjih naprav se ni nikdar popolnoma odpravila, vse so se le izpopolnjevale in dopolnjevale v okviru tradicionalnih oblik, pod vplivom sodobnih socialnih in ekonomskih razmer, pogosto prikrojene seveda le interesom gospodujočega razreda, ki je pa nastopal v vseh časih, vsaj na zunaj, kot čuvár skupnega nacionalnega prava in nacionalnih tradicij.

Če hočemo današnji ustroj Anglije prav razumevati, moramo pregledati njen razvoj prav od poznega srednjega veka dalje. Tedaj je bila Anglija še povsem agrikulturna dežela. Ozemlja posameznih plemen, grofije, so bila v najrahlješi notranji in medsebojni zvezi. Vladal je kralj v sporazumu z baroni ter z zastopniki grofij in mest, ki so se že pod Edvardom I. redno shajali k parlamentarnim zasedanjem. Pri tedanjih primitivnih notranje-političnih razmerah so tvorili ti zastopniki najboljšo vez med kraljem in deželo, zato so kot važen kraljev posvetovalen organ kmalu dobili dalekosežen vpliv na postavodajo, kraljeve dohodke in upravo. Čimbolj se je pa ljudstvo množilo in socialno diferenciralo, čimbolj je rasla država in se je razvijala na znotraj in na zunaj, tem kompliciranejši je postajal tudi ves vladni aparat. Država kot enoten socialni organizem in regulator skupnih socialnih odnošajev in interesov je vedno bolj pridobivala na pomenu in se uveljavljala, in tu so se prvič začela pojavljati tudi izrazita interesna nasprotstva med kraljem in ljudstvom, ki so ga tedaj seveda predstavljali le baroni, fevdalci in višja plast meščanstva. Kralji, katerih samozavest so razne vojne še posebno dvignile, so začeli vedno izrazitejše združevati vso oblast in si prisvajati absolutistično moč, ne ozirajoč se na narodove tradicije, izražene v Cammon Lawu. To je seveda zbudilo najmočnejši odpor baronov in grofij, ki so že od nekdanj nepopustljivo branile svoje avtonomne pravice in svojo individualnost. Zastopnik teh ljudskih interesov je postal parlament, ki si je popolnoma utrdil svojo pozicijo in se je razvijal vedno bolj iz kraljevega posvetovalnega organa v samostojen političen faktor. Že v sestavi parlamenta je najbolje izražena individualnost raznih starih ozemelj in v združitvi teh zastopnikov v enotno korporacijo, so se najuspešnejše lahko branili interesi posameznih teritorijev. Vpliv parlamenta se je tem bolj razširjal, čim več denarja so potrebovali kralji za vojne. Že zgodaj se je ukoreninila navada, da so se teritoriji obračali potom svojih poslancev na parlament s prošnjami za priznanje privilegijev, pravic itd., ki jih je reševal parlament kot reprezentant celega naroda skupno s kraljem. Na ta način je dobil parlament vedno več vpliva na zakonodajo in vso notranjo upravo in se uveljavljal kot centralna oblast. Že od 16. stoletja dalje se je vedno bolj utrjevalo temeljno načelo današnje angleške ustave, da morajo biti vse pravice in dolžnosti državljanov izrecno uzakonjene potom parlamenta, pa najsi bodo to splošne pravne norme ali pa samo partikularni lokalni predpisi. V srednjeveški državi je bila vsa uprava domalega identična s policijstvom, polagoma je vsled izpreminjajočih se socialnih razmer nastala potreba po pozitivnem delu. Ker je pa temelj vse angleške ustave, da mora biti vse delovanje javne oblasti strogo zakonito, je pripadla tako tudi vsakovrstna kontrola in vodstvo lokalne uprave parlamentu.

S tem je bila postavljena tudi močna ovira raznim vladarjevim ali vladnim naredbam v kontinentalnem smislu in so se jim vedno bolj izpodmikala tla. Čeprav je bil kralj na zunaj formalno še vedno nositelj vse državne oblasti, je postajal vendarle parlament vedno bolj odločujoč faktor. Ta prehod dejanske moči je posebno

še pospešila cela vrsta nezmožnih kraljev v 15. in 16. stoletju, ki se niso dosti brigali za vladne posle. Ko je pa prišlo v 17. stoletju na prestol nekaj samozvestnih vladarjev, so se hoteli z najrazličnejšimi sredstvi otresti vedno rastoče moči parlamenta, ki si jo pa ta ni dal več izviti iz rok. Začel se je odkrit boj, ki je končno vodil do obeh revolucij, v katerih so bila definitivno zlomljena absolutistična stremljenja kraljev, utrjena pa moč aristokratskega veleposestva, ki je tedaj nastopalo potom parlamenta kot branilec tradicionalnih nacijskih državnopravnih principov, izraženih v Cammon Lawu. Že ob prehodu iz 17. v 18. stoletje je bila supremacija pravno definitivno zasigurana in s tem zasiguran njegov samostojen nadaljni razvoj in njegov vpliv na vso upravo in justico. Posamezni kralji so z raznimi koruptnimi sredstvi sicer tudi pozneje še poizkušali uveljaviti moč krone. Zato se je ta boj za ustavo nadaljeval deloma še v 18. stoletju, a za kralja je bil že davno izgubljen. Parlament je zmagal popolnoma, in od tedaj datira pravzaprav znameniti angleški konstitucionalizem. Parlament je postal edina suverena zakonodajna, pravna in upravna sila, v njem se je koncentrirala volja in moč naroda.

Koncem 18. stoletja je bil boj med krono in parlamentom definitivno in vsestransko dobojevan z zmago parlamenta. Ta proces, ki je trajal dolga stoletja, je iztrgal popolnoma vladarju vso zakonodajo, justico in centralno upravo ter jo postavil na trdne demokratične temelje. Aristokratsko veleposestvo kot socialno in gospodarsko najmočnejši faktor je popolnoma prevzelo dedščino kraljev in jo upravljajo v imenu naroda, čeprav dolgo le v svoje interese in se končno v ohranitev svoje neomejene oblasti in pozicije posluževalo enakih koruptnih sredstev kot preje kralji, a temelji nadaljnjega povsem demokratičnega razvoja so bili položeni že davno in na te se je potem z lahkoto zgradila v 19. stoletju današnja demokratična Anglija.

Že od začetka 18. stoletja velja parlament neizpodbitno kot edina zakonodajna oblast, zakon, formalna postava kot neomejen vladar. Leta 1689. so tudi enkrat za vselej določili, da kralj ne more in ne sme nikdar razveljaviti ali izpremeniti nobenega zakona, tudi začasno ne. To pravico ima edinole parlament kot edini resnični zakonodajalec angleškega naroda.

Vzporedno s stoletnim bojem za zakonodajo in centralno upravo se je vršil tudi v lokalni upravi in justici, ki sta bili že od nekaj tesno združeni, silen boj med absolutičnimi stremljenji kraljev in tradicionalno samozvestjo historičnih teritorialnih enot. Upravo in justico vsake grofije so že od 14. stoletja sem vzajemno vodili zastopniki grofij in kraljevi mirovni sodniki (Justices of Peace). Tem mirovnim sodnikom je bilo prvotno poverjeno predvsem policijstvo, a njihova kompetenca se je stalno razširjala, saj po angleškem pravnem naziranju je v bistvu vsa uprava le izvrševanje zakonov in zato so mirovni sodniki kot čuvarji zakona dobili kmalu obsežen vpliv na vso lokalno upravo, s tem se je pojavila v vsej upravi tudi že rahla centralistična tendenca. To je seveda vzbudilo takoj odpor in grofije so si izbojevale najpreje priznanje nedotakljivosti teritorialnih mej historičnih ozemelj, ki se ne smejo nikdar izpreminjati za interese centralne uprave; nato so uveljavile načelo, da morajo biti vsi javni funkcionarji tudi posestniki iz dotičnih ozemelj, ki upravljajo poverjeno jim mesto kot častno službo. S tem je bilo za vedno preprečeno, da bi bil pošiljal kralj mirovne sodnike iz centra kot svoje delegate in za vedno se je preprečila ustvaritev uradniške hijerarhije in birokratizma. Čim bolj so pa kralji pritiskali na parlament, tem močnejši vpliv so imeli tudi na lokalno upravo in sodstvo, saj so bili zastopniki grofij v parlamentu identični z vodilnimi funkcionarji v grofijski upravi, svoj vpliv so zlorabljali v polni meri. To je seveda nasprotovalo narodovim tradicijam, parlamentarni boji

so končno povzročili revolucijo, dokler ni zavladata dinastija, ki se je opirala le na formalno pogodbo med ljudstvom in krono, na parlamentarne akte. Tako se je pričela za vselej centralizacija lokalne uprave in jurisdikcije, onemogočeno je bilo upravno sodstvo, vsi upravni spori so se reševali odslej le pred rednim civilnim sodiščem kot edinim varuhom vseh postav. Ta uvedba je še danes eden najkarakterističnejših znakov angleške notranje uprave in bistven del Cammon Lawa. Lokalna uprava se je osvobodila vsake centralne ingerence tudi s tem, da so uvedli kot srednjo instanco med vrhovno državno sodišče in lokalno mirovno sodstvo takozvane „Quarter Sessions,“ ki so v večini upravnih sporov končno veljavno odločevali. Upravna avtonomija grofij je vedno bolj zorela. Kakor v parlamentu tako je zavladata aristokratsko veleposestvo, kot socialno najmočnejši faktor tudi nad lokalno upravo in sodstvom. Koncem 17. stoletja so določili, da sme kralj sodnika odstaviti le na obtožbo parlamenta. Parlament je bil sicer upravičen, da poveri preiskavo lokalne uprave posebnim komisijam, a sistematične inspekcije niso poznali; zato je gospodujoči razred povsem svobodno vladal.

Razvoj mest v 13. in 14. stoletju je povzročil, da so se začela izločevati le ta iz grofijske uprave, kralji so jim priznavali obsežne privilegije za njihove usluge. Že v 15. stoletju so postajala povsem samoupravna, volila so si mestnega načelnika, mirovne sodnika in imela svoje zastopnike v parlamentu. Za vlade Henrika VI. so dobila pravico juridičnih oseb. Ta pravica se je prenesla pozneje na posebne stalne odbore, ki so upravljali mestno premoženje. V začetku 17. stoletja je polagoma prehajala vsa mestna uprava v delokrog teh odborov, sestavljenih iz ekskluzivnih klik, ki so gospodarile brez vsakega nadzorstva, saj so bili tudi mirovni sodniki člani teh odborov.

Ker so bile take lokalne klike najpristopnejše koruptnim kraljevim namenom, so zviševali vladarji število samoupravnih mest in pomnožili tako tudi število kraljevim vplivom dostopnih parlamentarnih zastopnikov. Ta kraljeva politika je dosegla svoj višek koncem 17. stol. pod Karlom II. in Jakobom II. ter tudi najbolj pospešila bližajočo se revolucijo. Teh nezdravih političnih razmer v vedno bolj propadajočih mestih pa tudi revolucija ni odpravila, saj je v parlamentu gospodujoče plemstvo in meščanstvo dobro čutilo, da tiči baš v tem sistemu njegova moč in zadostovalo mu je, da je zlomilo le absolutistična, parlamentu in s tem gospodujočemu razredu nevarna kraljeva stremljenja. Z zmago parlamenta se je tako za vedno utrdila tudi samouprava mest, čeprav je ta tedaj nosila znake največje korupcije. Ker tedaj v Angliji vsled propadanja mest ni bilo nobenega samozaveznega meščanstva kakor na kontinentu, je tudi ta mestna samouprava, vodena po koruptnih klikah, služila le interesom plemstva in veleposestva, ki je tudi v mestih znalo združiti vso moč v svoje roke in gospodarilo brez vsake kontrole.

Vzporedno z razvojem mestne uprave je korakal tudi razvoj podeželskih občin.¹ Že v 13. in 14. stoletju je organizirala cerkev po vsem Angleškem župnije. Zbor vseh župljanov je pod vodstvom župnika skrbel in odločeval o cerkvenih potrebščinah ter volil cerkvene funkcionarje. Polagoma je začel ta odločevati tudi o drugih primitivnih skupnih zadevah. Pomen te najnižje socialne organizacije je še posebno dvignila reformacija, ki je povsod naložila državam nove obsežne naloge. Prevzela je med drugim tudi preskrbo ubožcev, za katere je skrbela doslej cerkev in ustvarila v ta namen pod vlado Elizabete vzorno organizacijo ubožnega skrbstva in jo oprla na cerkveno teritori-

¹ Pojma angleške občine ne smemo istovetiti s pojmom naše občine, saj Anglija še danes nima občin v kontinentalnem smislu. Angleška občina se je razvila iz cerkvene teritorialne razdelitve in je dolgo služila le potrebam cerkve, to znači še danes jasno ime „Parish“ in tudi mi bomo rabili izraz „cerkvena občina“ (Kirchspiel.)

jalno organizacijo. Iz čistih cerkvenih župnij so tako nastale cerkvene občine, sestavljene iz ene ali več vasi. Zbor vseh občanov obojega spola je bil najvišja instanca, ta je volil vse potrebne funkcionarje in določeval prostovoljne prispevke za pokritje cerkvenih in drugih stroškov. Ta cerkvena občina je tvorila obenem ubožni okraj in občinski predstojnik (Churchwardens) je bil tudi organ ubožnega skrbstva. Tozadevni stroški so se krili iz posebnega ubožnega davka (Poor Rate), ki se je pobiral po velikosti nepremičnega imetja. Ta davek je velevažen, ker tvori še danes podlago vsega angleškega lokalnega davčnega sistema. Organizacija ubožnega skrbstva je tudi sicer mejnik v zgodovini angleške notranje-politične organizacije. Doslej je bila grofija edina nositeljica vse lokalne uprave, sedaj je bil pa uveden nov upravni organ, cerkvena občina. Vez med grofijsko in občinsko upravo je bila vpostavljena na ta način, da je bila podrejena uprava cerkvene občine mirovnim sodnikom, ki so jo nadzorovali ter razsojali. Pomen, ki so ga že kmalu pridobile cerkvene občine, se kaže tudi v tem, da se jim je že zgodaj poverila skrb za pota, ceste in mostove.

Absolutistična stremljenja kraljev so pa tudi v to popolnoma demokratično organizirano najnižjo upravno korporacijo zanesla važen preobrat. Kakor smo že omenili, je bil najvišji upravni organ cerkvene občine zbor vseh občanarjev, ki je volil javne funkcionarje in odbore, katerim je bilo poverjeno vodstvo različnih upravnih funkcij. V 17. stoletju se je pa že pojavil enak koruptni proces kakor v mestih, čeprav ne s tako dalekosežnimi posledicami. Vsa upravna oblast je namreč tudi o cerkvenih občinah začela prehajati na te upravne odbore, ki so polagoma združili v svojih rokah vso upravno oblast in povsem izrinili vpliv občinskih zborov. V 18. stoletju so bili zbori občanov le še v malih in najmanjših cerkvenih občinah, povsod drugod je gospodovalo po svoji volji in v svoje interese potom omenjenih odborov podeželsko plemstvo pod protektoratom mirovnih sodnikov, kjer je bilo zastopano le aristokratsko veleposestvo.

Popolnoma prevladujoče pozicije veleagrarnega plemstva v zakonodaji, upravi in justici bomo umevali le tedaj, če pomislimo, da je bila Anglija do 18. stoletja popolnoma agrarna dežela. Zemlja se je tekom stoletij koncentrirala do malega vsa v rokah latifundistov, plemstva, ki je bilo zato socialno in ekonomsko najmočnejši faktor ter tako obvladalo parlament, justico in upravo. Mali in srednji kmet sta povsem izginila ter se izpremenila v izrazitega kmečkega proletarca, ki je živel že tedaj naravnost obupno življenje. Reformacija in revolucije so le še bolj utrdile gospodarsko in s tem seveda tudi politično pozicijo veleagrarne aristokracije, zato se tudi mesta do 18. stoletja niso mogla razviti, ampak so že od 15. stoletja sem stalno propadala, saj so jim manjkali vsi življenjski predpogoji.

Sredi 18. stoletja so se pa začele razmere korenito izpreminjati. Pridobitev ogromnih kolonij in industrializacija produkcije sta začela povsem preobraževati notranjo socialno strukturo dežele, kateri je bil tedaj položen temelj današnje industrijske in komercialne veličine. Mesta, predvsem ona ob vodnih silah, so začele čez noč rasti in razvila se je predvsem razsežna tekstilna industrija. Luke so se razširjale, prometna sredstva so se izboljševala z gradnjo novih cest in kanalov in to je postavilo tudi vso upravo pred nove obsežne naloge, ki ji pa v svoji sedanji strukturi ni bila kos. Nedostatki sedanjega razrednega režima veleagrarnega plemstva so postajali vedno bolj očitni. V novo nastalih mestih je rasel iz tal industrijski proletarijat ter novo meščanstvo z lastnimi interesi, zopet se je začel silen političen boj za zakonodajo in upravo, ki je bil pa topot dobojevan mnogo hitrejši, saj so bili že v sedanjem sistemu dani vsi predpogoji demokratičnega razvoja.

Ta boj se je vodil pod razmeroma zelo ugodnimi razmerami za delavstvo in meščanstvo, saj je razredni režim aristokratskega veleposestva dobil v drugi polovici 18. stoletja že preveč nevzdržne oblike in korupcija je bila že pregloboka. To se je jasno izražalo v parlamentu, ki je štel začetkom 18. stoletja 509 zastopnikov iz Angleške in Walesa, katerim se je pridružilo po uniji s Škotsko še 45 škotskih zastopnikov. Od tega števila je odpadlo 92 poslancev na grofije, ostalih 417 je pa volilo 218 mest, ki so pa tudi po pretežni večini zastopali le interese veleagrarcev, saj angleški parlament ni nikdar temeljil na subjektivni pravici posameznikov, ampak je bil vedno le zastopstvo historičnih teritorijev. Volivec ni volil kot oseba, ampak le kot posestnik in davkoplačevalec gotove grofije, ali pa kot meščan gotovega mesta. Volivna pravica v mestih je polagoma prešla izključno le na mestne upravne odbore, ki so predstavljali tam gospodujočo kliko nekaterih aristokratskih rodbin. V parlament torej niso prihajali zastopniki mest, ampak zastopniki gospodujočega razreda. Mnogo mest, ki so dobila že pred stoletji pravico pošiljati poslance v parlament, je pa med tem že davno popolnoma propadlo. Od srede 17. stoletja je zavladovalo v parlamentu aristokratsko veleposestvo. To gospodstvo je mogel ogroziti le kralj, zato je bilo v interesu plemstva v revoluciji odstraniti le tega, sicer sta pa obe frakciji istega gospodujočega razreda Whig in Tories po revoluciji dobro čutili, da more le tako sestavljen parlament brezpogojno služiti njihovim interesom. Ko je bil kralj odstranjen, je prevzela vodstvo takšna najmočnejša stranka, zato ta niti od daleč ni mislila na kako času primerno reformo parlamenta in uprave. Stotine propadlih mestec s pravico parlamentarnega zastopstva je sedaj tvorilo najsilnejšo oporo gospodujočega razreda. Tudi voliven boj že od začetka 18. stoletja sem ne kaže nobenih socialnih nasprotstev, ampak je le boj dveh frakcij istega družabnega razreda, ki skušata priti s podkupljevanjem in največjo korupcijo do vlade. Korumpirane notranje razmere, kakršne so zapustili kralji parlamentu, je tiral boj še bolj do skrajnosti. Z malimi izpremembami in dopolnili raznih določb, je hotelo gospodujoče plemstvo za vedno utrditi svojo vodilno politično pozicijo v vseh državnih in upravnih institucijah. Za parlament so n. pr. že začetkom 18. stoletja določili, da more fungirati kot zastopnik grofije le posestnik z najmanj 600 funti letne rente, in kot zastopnik mesta s 3000. Razen tega so tudi funkcijsko dobo parlamenta raztegnili na 7 let. Podobna določila so uvedli tudi v razne institucije in funkcije lokalne uprave ter v mirovno sodstvo. Na ta način je bila vsa srednja in nižja plast prebivalstva povsem odrinjena od javne uprave.

V 18. stoletju je torej neoporečno prešla vsa oblast v roke trdnega, samozvestnega na zunaj sklenjenega razreda, ki je obvladoval parlament in centralno vlado, sodstvo in cerkev, vso lokalno upravo v grofijah in mestih in jo vodilo v popolni notranji harmoniji v svoje lastne interese, a na zunaj vedno kot čuvar nacionalnih tradicij. Ta režim namreč ni bil nikdar povsem plutokratski, saj angleška fevdalna aristokracija nikakor ni takšna kakor na kontinentu, povsem ekskluzivna kasta, ampak se vedno dopolnjuje, krepi in poživlja po novih prirastkih iz nižjih plasti, ki se socialno dvignejo in katerih interesi postanejo identični z onimi vladajoče oligarhije. Znala se je vedno prilagoditi časovnim razmeram in ni nikdar izgubila zavesti skupnosti z narodom, nikdar ni tvorila zaključene kaste, ampak le najvišjo plast vsega naroda, ki je monopoliziralo tudi vso znanost, zato je bila duševno in moralno usposobljena, da vodi narod in državo; to nam priča silna moč in teritorialna obsežnost, do katere se je povzpela Anglija tekom 18. stoletja.

Moralno moč je dajalo temu vladajočemu razredu vedno neomajno priznanje k nacionalnem pravu, ki se kaže v nedotakljivi poziciji sodnikov, katerim se je zagotovila že početkom 18. stoletja popolna neodvisnost. Sodniki sami so si pa znali ohr-

niti v vseh časih neskalsen ugled, zaupanje in odlično socialno pozicijo. Razredna justica se je pojavila le tu in tam pri mirovnih sodnikih v lokalni upravi, kadar je šlo za materialne interese vladajočega razreda.

Koncem 18. stoletja, ko so nastajala velika industrijska in trgovska središča, so se začeli pojavljati tudi vedno živejši interesi najširših plasti na lokalni upravi, ki jo je vodila gospodujoča oligarhija v svoje interese brez vsake kontrole od strani centralne vlade. Čim bolj se je država razvijala socialno in ekonomsko, tem očitnejše so se kazale tudi vse hibe tega koruptnega vladajočega sistema, ki je baš tedaj popolnoma dozorel in dobil ponekod že groteskne oblike. Rastoča industrija in trgovina sta porajali nov srednji stan in ta je vedno živejše občutil nevzdržnost tega sistema. Kritika je postajala vedno glasnejša in brezobzirnejša, saj so odpravili že l. 1695. preventivno cenzuro. To kritiko je še povspesovalo dejstvo, da je bil baš London eno izmed onih redkih mest, ki si je ohranilo volivno pravico na precej široki podlagi in tako je prišla nezadovoljnost širokih plasti do izraza v vedno ljutejših volivnih bojih, pri katerih je že tedaj intenzivno sodeloval tisk in vsa javnost. Nezadovoljnost je naraščala in začel se je oni proces, ki je končno strmoglavil dosedanji sistem in Anglijo popolnoma regeneriral.

Trgovski element, ki se je zbiral posebno v Londonu, se je pričel uveljavljati v drugi polovici 18. stoletja kot samostojen političen faktor z izrazitimi samostojnimi interesi, ki bistveno nasprotujejo onim veleagrarne aristokracije. Silno bogastvo, ki se je stekalo iz kolonij, je ustvarilo nekako trgovsko aristokracijo, ki se je, opirajoča se na denar, začela poganjati tudi za politično moč v parlamentu. Pravtako je stopil v Londonu na površje močan trgovski in obrtni srednji stan in prevzel kot volivec londonskih poslancev važno politično vlogo. Izum raznih strojev je pospešil popoln preobrat agrikulturne dežele v največjo industrijsko državo sveta in vladajoče veleposestvo je stopalo vedno bolj v ozadje kot socialno in gospodarsko vodilni faktor.

Ker se je pojavil ta proces najprej in najmočnejše v Londonu, so tudi nove politične in socialne ideje, ki so začele tedaj prihajati čez kanal iz Francije, našle v Londonu najrodovitnejša tla. Nova politična, socialna in posebno ekonomska naziranja predrevolucionarne francoske literature (enciklopedistov) so našla na Angleškem največji odmev. Teorijo gospodarske svobode je razvil Adam Smith v popoln sistem gospodarskega liberalizma. V znamenju teh novih idej so postajale tudi parlamentarne volitve v Londonu vedno bolj burne in politična nasprotstva so prodirala vedno globlje v najširše plasti. Ustanavljala so se politična društva, časopisi, prirejali so shode in v parlamentu so nastopili nekateri londonski poslanci z vso silo za nove radikalne demokratične politične ideje. Na knjižni trg so prihajali spisi, ki so pripovedovali ljudstvu, da je imelo nekoč volivno pravico, ki mu je bila pa pozneje vzeta, da si je parlament svojevoljno podaljšal funkcijsko dobo od enega na 7 let in se s tem odtegnil intenzivni ljudski kontroli, v živih barvah so mu slikali, kako parlament prezira staro nacionalno pravo in tvori ognjišče največje korupcije. Povsod so zahtevali reforme parlamenta in povrnitev nekdanjih, po nacionalnem pravu zajamčenih pravic.

Tedaj je nastopil mogočen zagovornik veleagrarne aristokracije, največji sodobni angleški politični mislec — Edmund Burke, ki je ustvaril angleški aristokraciji trden politični sistem, oprt na Lockeja in Montesquieuja ter odločno zavrnil nastopajoči radikalizem. Čeprav ni bil nenaklonjen zmernim reformam, je vendar prepričevalno branil nedotakljivost obstoječe ustave. Konservatizem je dobil v njem svojo znanstveno oporo in postal je duševni utemeljitelj konservativne stranke, ki je igrala v angleškem političnem življenju 19. stoletja tako znamenito vlogo. Poleg Burkeja je za obstoječi sistem

nastopil tudi največji tedanji jurist Blackstone in vladajoča parlamentarna oligarhija je dobila s tem v boju z radikalizmom največjo zaslombo v predstaviteljih tedanje državno-znanstvene in juridične vede. Radikalizma pa to ni udušilo, obratno, pod vplivom ameriške osvobodilne vojne se je vedno bolj širil med mase mestnega prebivalstva in javno mnenje je vedno odločnejše zahtevalo reformo parlamenta. Tudi v parlamentu so se množili glasovi, ki so priznavali potrebo zahtevanih reform. Upravnih reform tedaj še niso stavljali na dnevni red, saj je vse pričakovalo, da se z reformo parlamenta, kjer je bilo v vseh časih težišče vsega angleškega političnega življenja, sanirajo tudi koruptne razmere v upravi. V parlamentu je radikalna stremljenja podpiral tudi del liberalne aristokratske stranke (Whig), ki je bila tedaj popolnoma odrinjena od vlade in je po reformah upala priti zopet do moči.

V tem je pa naenkrat izbruhnila francoska revolucija; gospodujoči razred je zatrepetal od strahu za svojo moč. Naenkrat so bila pozabljena vsa reformna stremljenja. Vsa angleška veleagrarna aristokracija se je združila v boju proti radikalnim francoskim idejam in vladajoča oligarhija je le še brezobzirnejše zlorabljala svojo moč. Revolucija je pa močno vplivala tudi na radikalce same. Iz reformistov so postali naenkrat revolucionarji, ki so negirali ves obstoječi družbeni red. S tem so pa sami pretrgali vse vezi z konservativnim ljudstvom, ki ni imelo smisla za revolucionarne ideologije. Javno mnenje se je obrnilo odločno proti radikalizmu, ki je živel le še v ozkem krogu literatov in vsepovsod so slavili Burkeja. Ta reakcija je zavrla skoro za pol stoletja naravni notranje-političen razvoj. Ne samo vladajoča oligarhija, tudi ljudstvo samo se je ustrašilo težke krize, ki je pretresala Francijo in gospodujoče veleposestvo je ohranilo svojo moč še vso prvo tretjino 19. stoletja.

Gospodarski preobrat je pa napredoval med tem nevzdržno. Industrija je narasčala, porajal se je velekapital in tudi srednji stan je silno obogatel. Ker je kontinent v dolgoletnih vojnah popolnoma obubožal, je prešla vsa svetovna trgovina in industrija v roke Anglije. Doslej je tvorilo jedro dežele agrarno prebivalstvo južne Anglije, tedaj se je preselilo težišče v severne železne in premogovne revirje. Socijalna struktura naroda se je popolnoma izpremenila in izpodkopala tudi vladajočim političnim razmeram tla. Radikalizem se je zopet pojavil, a sedaj ne več kot ideologija peščice, ampak kot produkt ogromnega socijalnega preobrata. Oprt na idejo demokratizma ter nove socijalne in ekonomske razmere, je zahteval korenite reforme celotne notranje-politične državne strukture.

Prva zahteva je bila zopet reforma parlamenta, saj je postal ta sedaj že prava karikatura ljudskega zastopstva. Ves mogočen srednji stan in delavstvo, ki se je tedaj začelo organizirati v politične in strokovne organizacije, je neizprosno zahtevalo politične moči. V parlamentu je stopil na čelo tega gibanja zopet liberalni del aristokracije (Whig stranka) upajoč, da pride tako zopet do krmila. Po vsej deželi se je začelo silno gibanje, dokler se ni končno l. 1832. odločil parlament iz strahu pred razkačenim ljudstvom za prvo veliko reformo parlamenta, ki je odvzela 86. popolnoma propadlim mestecem pravico do parlamentarnega zastopstva. Na ta način je postalo prostih 123 poslanskih sedežev; 63 so jih oddali grofijam, 60 pa novo nastalim industrijskim mestom. Iz parlamenta so bile tako izločene najkoruptnejše trdnjave vladajoče oligarhije. Tudi volivno pravico so odvzeli preje omenjenim mestnim odborom in jo podelili meščanstvu, v grofijah so jo pa razširili tudi na najemnike posestev. Ta važna reforma je tvorila le kompromis med radikalc in aristokracijo, a parlament je ostal kljub temu še vedno domena veleagrarcev, saj sta dobila le srednji stan in meščanstvo volivno pravico, delavstvo so prezrli. Volivno pravico je imela šele $\frac{1}{24}$ prebivalstva, a vendar po-

meni ta reforma mejnik v zgodovini Anglije, ker je bil storjen prvi korak k njeni popolni demokratizaciji.

Radikalizem je dosegel s to reformo svojo prvo zmago, a čakali so ga že nadaljni težki boji in velike naloge, s katerimi je mogel dokumentirati svojo politično zrelost. To pa ni bilo pretežko, saj so bile zbrane v njegovih vrstah najboljše nacionalne sile, iz vseh panog vede. Duševno središče vseh je pa bil Jeremija Bentham, ki je dal novi politični in državnoznanstveni šoli trdno filozofsko podlago. Okrog njega so se zbirali drugi voditelji gibanja in se naslanjali nanj: jurist Austin, Ricardo, delavski tribun Fr. Place i. t. d. Bentham je izhajal iz racijonalizma in utilitarizma ter ustvaril celoten sistem vse socialne znanosti, predvsem celotne ustavne in upravne reforme. Njegov vpliv je nepregleden, ves sistem moderne organizacije notranje angleške uprave je v glavnem realizacija Benthamovih idej. Bil je sijajen kritik vsega sodobnega socialnega življenja ter se razvil v konsekventnega demokratičnega radikalca. V svoji univerzalnosti je obravnaval najrazličnejša vprašanja (vzgoje, ubožnega skrbstva itd.), njegovo življenjsko delo je pa „Constitutional Code“, kjer je ustvaril in podal celoten sistem vse ustave in uprave z neizmernim bogastvom idej. Dosedanja angleška ustava in uprava je bila brez enotnega sistema, zgrajena od slučaja do slučaja na razne običaje, kompromise med kraljem in ljudstvom i. t. d. Edina njena podlaga je bila enotno nacionalno pravo, izražamo v Cammon Lawu. Bentham je sedaj prvi zahteval, da mora biti vsa uprava in ustava zgrajena na abstraktnih in teoretičnih znanstvenih temeljih. Praktično se je naslanjal na angleško ustavo in pokazal, da je poleg demokratične zakonodaje najvažnejše demokratična uprava, pod kontrolo suverenega ljudstva. Ves njegov sistem nosi sicer nekoliko centralistično tendenco, a kljub temu so njegove ideje vplivale revolucionarno na vse reformno gibanje; postal je največji politični vzgojitelj svojega naroda. Pečat njegove silne osebnosti najdemo prav v vseh notranje-političnih reformah od l. 1833. do 1893., ki so ustvarile današnjo demokratično Anglijo.

Radikalizem je postal z Benthamom in njegovimi sodelavci, ki so se zbirali okrog l. 1819. ustanovljene „Westminster Review“ ne le voditelj vsega reformnega gibanja, ampak predstavitelj vsega angleškega demokratizma. Iz njega sta prav tako črpali tudi obe vodilni in gospodujoči parlamentarni stranki Tories in Whig (poznejši konservativci in liberalci) in pod njegovim vplivom se je porušila doslej vsemogočna veleagrarne oligarhija.

Pregledali smo na kratko, kolikor je to mogoče pri tako bogatem političnem življenju, vse etape, ki jih je prehodil, na kontinentu tako slavljen, angleški konstitucionalizem. Videli smo najprej mirno sodelovanje kralja s parlamentom, nato vedno izrazitejša absolutistična stremjenja kraljev, ki jih je končno zlomila revolucija plemstva. To je sedaj prevzelo vso vlado in parlament je postal edina suverena moč v narodu. Korupcije, ki so jo uvedli kralji, pa tudi na videz demokratična zakonodaja ni odpravila, obratno, postala je glavna opora v razrednem gospodstvu veleagrarcev, dokler niso ob prehodu iz 18. v 19. stoletje popolnoma izpremenjene socialne razmere omajale tega gospodarstva in zgradile v zadnjih dveh tretjinah preteklega stoletja na dane tradicionalne politične institucije popolnoma moderno državo, temelječo na principu reprezentativnega demokratizma in popolne samouprave posameznih enot. Prehajamo tako na podrobno očitovanje temeljnih principov današnje angleške notranje politične strukture in končno na upravno strukturo samo.

(Dalje prihodnjič.)

M. Rule:

Kam?

Lansko poletje smo bili nastopili svojo pot med narod. V novem glasilu jugoslovanske socialne demokracije smo pričeli s svojim publicističnim delom, s propagando pisane besede, zavedajoč se velikega pomena dnevnega časopisja, ki prihaja dan na dan med najširše mase, vpliva na njih mišljenje in čustvovanje, ustvarja javno mnenje ki se izraža tekom časa v življenju celega naroda. V tistih tednih je našel list jugoslovanske socialne demokracije duševno vez z narodom, čitalo ga ni samo politično zavedno delavstvo, ampak krog čitateljev se je pričel širiti, zlasti je pričela inteligenčna masa segati po socialističnem dnevniku. Tako bi bile pričele polagoma prihajati socialistične ideje med najširše kroge našega naroda, in kar bi bilo posebne važnosti naša inteligenca bi bila našla pot v socialistične vrste, kjer bi se mogla udeleževati v kar najizdatnejši meri. Stranka bi bila pričela rasti, v njej bi bili našli oporo za svoje delo vsi oni krogi izmed pristašev drugih političnih strank, ki so sicer zelo blizu socialističnemu naziranju, ki pa se iz tega ali onega vzroka še ne priznavajo odkrito k socializmu. Silno bi se bil dvignil ugled stranke, odločilno bi bila mogla soodločevati pri ustvarjanju naše bodočnosti v smeri doslednega demokratizma na političnem in gospodarskem polju.

Ali socialistična omladina ni našla potrebnega umevanja pri oficijelnih voditeljih stranke. Zadel je na odpor, ker je pač bil naš mišljenski svet takrat še popolnoma tuj njihovemu mišljenskemu svetu, v katerem so bili živeli vsa pretekla desetletja.

Izvrševalni odbor stranke je takrat zahteval, naj predlaga uredništvo vse „polemične“ članke — kakor so bili imenovali naša izvajanja — posebnemu cenzurnemu odseku, kar pomenja, da bi se bili morali prilagoditi gotovim dogmam in terorju v mišljenskem svetu. To zahtevo smo smatrali za nasilje napram najsvetejšemu, kar ima človek, za nasilje napram svobodi prepričanja. Zato smo odšli in si poiskali novo torišče dela. Zavedali smo se sicer, da izgubimo s tem začasno tribuno, s katero bi bili mogli govoriti širokim delavskim masam, katera izguba je bila za nas težka.

Brez potrebnih materijelnih sredstev, v času splošnega pomanjkanja papirja, smo morali pričeti zidati. Ali ni minulo pol leta in že smo imeli svoje ognjišče. To je najboljši dokaz, da korenini naše gibanje globoko v našem narodnem življenju in da je bodočnost naša.

Na drugi strani pa je bila izguba dnevnega lista za nas tem težja, ker so danes razmere še take, da nam onemogočujejo enotno in širokopotezno propagando z živo besedo, da je izključeno skoro vsako neposredno praktično delo od naše strani.

Ali zdelo se nam je bolje, da smo se začasno odrekli tribuni jugoslovanske socialne demokracije, kot pa da bi bili morali delati silo svojemu mišljenju in se ukloniti idejam, ki so povzročile, da se stranka ni mogla razviti in doseči potrebne politične in gospodarske moči. Zato smo se odločili, da pojdemo svojo pot in zbiramo svoje sile k enotnemu delu, da nastopimo, ko pride čas za zmagoviti pohod naših idej.

Jasno je namreč, da med starejšo strujo in nami ni le razlik v taktiki, ampak da je med obema strujama tudi idejni prepad. Ali bo mogoče premostiti ta idejni prepad, to je vprašanje individualnih duševnih zmožnosti pripadnikov starejše struje, če se bodo mogli ti vživeti v nove ideje in jih duševno doživeti.

Ne smemo namreč pozabiti, da idej ni mogoče vcepiti, da idejnih razločkov ni mogoče premostiti s strankinimi zbori in z resolucijami. Obratna je pot! Šele takrat,

ko postanejo gotove ideje del naše duševnosti, del našega mišljenja in čustvovanja, šele tedaj je prišel čas, da strankini zbori zoblikujejo te ideje v svojih resolucijah in s tem izrazijo, da je postala vsebina resolucij za relativno omejeno obdobje del mišljenskega sveta ljudi, ki so se sestali na strankinem zboru. Iz teh zborov gredo potem ideje med narod in se razvijajo dalje. Strankini zbori in resolucije torej nikakor ne ustvarjajo idej in programov, ampak samo doženejo stanje mišljenskega in čustvenega sveta gotove skupine ljudi.

Važno je, da pridemo na jasno glede vloge strankarskih zborov in resolucij, ker prerado se zgodi zlasti pri nas, da se najdejo ljudje, ki mislijo, da je mogoče ideje in programe delati. Socijologična uvidevnost pri nas še ni dospela tako daleč, da bi spoznavali naši ljudje, da se ideje in programi razvijajo v naši duševnosti, odkjer najdejo potem pot v družbo, v kateri se združujejo ljudje istih idej, istega mišljenja in čustvovanja k skupnem delu in udejstvovanju.

S tega vidika moramo presojati vprašanje o možnosti bodočega skupnega dela med starimi in mladimi.

Če presojamo idejni razvoj jugoslovanske socijalno demokratične stranke od časa, ko smo nastopili lastno pot in podali svojo programatično izjavo na božičnem strankinem zboru, do danes, opazamo, da se stranka v svojem delu pričenja približevati našim idejam v narodnih vprašanjih in v organizacijskem delu, dočim je glasilo stranke od takrat silno padlo; to je samo še slovenska zakasnela izdaja nemških socijalno demokratičnih listov.

Tega idejnega razvoja socijalistična omladina ne sme prezreti. Naša naloga mora biti, da pazno zasledujemo razvoj v stranki. Če bomo zasledovali delo stareje struje, nam bo mogoče, da zgladimo pot našim idejam v njih vrste, da postane naš mišljenski in čustveni svet del njihove duševnosti. Naša naloga napram stranki je, da pripravimo pot za njeno preroditev v smislu naših idej. Jasno je namreč, da spadamo politično v delavsko socijalistično stranko. Vprašanje je samo, če bo sedanja jugoslovanska socijalno demokratična stranka zmožna preroditve. Naša dolžnost je, da to omogočimo in tako preprečimo nastanek še ene delavske stranke, kar bi imelo za posledico, da bi bila vsaka izmed obeh delavskih strank brez moči.

Danes je stranka gospodarsko in duševno še odvisna od Dunaja. Dokler ne pade ta vez, ni upati, da bi prišlo v stranki do radikalnih izprememb in da bi mogli zmagati s svojimi idejami. Vsled tega moramo čakati, da stvari dozore, da nastopijo druge politične razmere in da bodo i sile socijalistične omladine proste. Ta čas nastopi z jugoslovansko državo. Tedaj bo naša dolžnost, da aktivno kot strnjena skupina posežemo v strankino delo in prodremo v stranki s svojimi idejami.

Ako pa hočemo to doseči, je naša naloga že danes, da stojimo s stranko v duševnem stiku, da se udeležujemo strankinih zborov in konferenc in da si, ali sami ustvarimo tribuno, s katere bomo mogli govoriti širokim masam, ali pa da najdemo pot v strankino glasilo, če nam pusti starejša struja svobodno besedo.

V nobenem oziru pa se ne smemo prenageliti pri ureditvi našega razmerja napram stranki. V življenju zore gibanja počasi. Tega dejstva ne smemo prezreti. Ne poostrujmo po nepotrebnem secesije. Razen tega živimo v času, ko vse vre in ko se vse prenavlja. Tudi to dejstvo nam narekuje, da se nam nikamor ne mudi, ampak da moramo dobro preudariti, preden se odločimo

za obvezen korak. Potrpeti moramo ta čas, izrabiti ga v to, da strnemo svoje vrste in si sklešemo jasen in enoten mišljenski svet.

Že takoj v začetku svojega nastopa smo bili poudarjali narodni moment v socializmu, poudarjali smo, da je delavstvo del naroda, da torej deli z njim vso usodo. Ravno delavstvu pripada velika naloga, da je predbojevnik demokratizma in socializma in da potegne s seboj vse one kroge v narodu, ki sicer niso v delavski socialistični stranki, ali ki so kljub temu po svojem mišljenju in čustvovanju kot v vsem svojem življenjskem udejstvovanju socialisti. V odločni in z narodnim telesom v živi zvezi stoječi delavski stranki najdejo potem ti krogi trdno zaslombo, da izbojujejo i v svojih strankah zmago demokratičnih in socialističnih idej. Ni le zadeva delavstva, da zmaga socializem in demokratizem. Zmagala bosta šele takrat, ko bodo prodrle ideje socializma in demokratizma v najširše kroge naroda, ko jih bo narod v svoji celoti duševno doživel, tako da bodo postale del narodove psihe, del narodovega hotenja. Danes socializem ni več samo last delavstva, socializem — čeprav še danes nezavestno — napaja vse človeštvo, nobena politična stranka se ga ne more ubraniti.

Ni danes več naloga delavskih socialističnih strank, da propagirajo ideje socializma in demokratizma samo med delavstvom, njih naloga je marveč poleg tega, da zanašajo propagando socializma in demokratizma v vse politične stranke v narodu, pri tem pa ne dopuste, da bi te ideje zvodenele ali pa da bi zanemarile čisto delavske interese.

V tem smislu morajo uravnati svojo politiko delavske socialistične stranke zlasti pri narodih, ki se bore za najelementarnejše človeške pravice, t. j. za politično svobodo in lastno državno življenje, in pri katerih še ni globokih socialnih prepadov.

Ali kljub temu narodnemu momentu ne sme pozabiti socialistična stranka vsečloveških vidikov, kadar gre za vprašanja, ki segajo preko narodovega teritorija in preko narodovega življenja. Socialistična stranka mora biti v živem stiku s socialističnimi strankami vsega sveta, v njihovi družbi pa ne sme tvoriti mrtvega telesa, kakor je to bilo v zadnji internaciji, ampak predstavljati mora živo silo narodne individualnosti, ker le tedaj pomeni živo kulturno silo. V ideji mednarodnosti gredo socialistične stranke dlje kakor druge politične stranke. S to idejo se ognejo ozkosrčnosti narodne sebičnosti, ki vede v nacijonalizem in imperijalizem.

S tega vidika moramo presojati drugo vprašanje: kako uravnati naše razmerje napram drugim političnim strankam in raznim strujam. Že v svoji poslanici smo poudarjali, da hočemo biti predvsem glasniki kulturne struje, glasniki idej demokratizma in socializma, s katerimi hočemo prepojit vse naše javno življenje. Poudarjali smo že takrat, da ne prisegamo na nobene dogme, da hočemo kritično in s prozora svetovnih idej presojati vsak pojav in da hočemo imeti svobodne roke na vse strani.

Prosti hočemo biti ozkosrčnega strankarstva. Propaganda socializma in demokratizma med najširše kroge naroda je naše poslanstvo. Tega ne smemo nikjer prikriti, o tem morajo pričati naše publikacije in vse naše praktično delo. Kako da razumevamo socializem in demokratizem, smo povedali v svoji poslanici.

„Naša idejna propaganda mora segati preko formalnih okvirov političnih strank in mora iskati svoj delokrog v vseh krogih, ki so nam dostopni, ali pri tem mora ostati naše idejno jedro nedotaknjeno.“¹

Socialist se ne sme omejevat na delo v okvirju lastne stranke, on ne sme ozkosrčno lepeti na lastnem glasilu in strankarskem časopisju. Socialist mora

¹ Iz pisma Petra Juga z dne 4. VIII. 1918.

marveč najti pot v druge stranke in sicer jo mora najti s publicističnim delom, s predavanji in z osebnim stikom. Le na ta način je možno doseči, da prodro ideje socializma in demokratizma v narod.

Poleg tega najširšega propagandnega dela pa moramo najti stike z onimi intelektualci, ki nam stojijo idejno najbližje in ki se še niso odločili na nobeno stran.

Ako hočemo, da bo naše delo uspešno, moramo gledati na to, da pritegnemo v strujo kar največ intelektualcev. Od tod bodo potem sami kmalu našli pot v socialistično stranko, če se bodo hoteli politično udeleževati, ker bodo spoznali, da je edino v socialistični stranki možna načelna politika.

V ozki zvezi z našim najširšim propagandnim delom pa je vprašanje našega publicističnega podjetja „Slovenske Socialne Matice“, v prvi vrsti vprašanje „Demokracije“. Naša revija je organ, s katerim vršimo svoje propagandno delo v prvi vrsti med inteligenco, ker žal kulturni nivo našega delavstva še ni tako visok, da bi našla revija i med delavci večje število naročnikov. Da je kulturni nivo našega delavstva še tako globok, so v veliki meri krivi voditelji, ki so zanemarili temeljno delo — t. j. organizacijo ljudsko izobraževalnega dela, brez katerega je vsaka socialistična propaganda glede uspeha iluzorna.

Če pa je naloga revije v prvi vrsti propaganda socializma in demokratizma zlasti med našo inteligenco, potem ne sme izgubiti revija svojega socialističnega jedra. Zaradi stvari same se moramo postaviti na to stališče in ne morda iz kakih ozkosrčnih strankarskih ozirov. Naša javnost potrebuje izrazite načelne demokratične in socialistične revije.

Moderno mislečemu človeku beseda „socializem“ ne more in ne sme biti ovira pri skupnem delu. Ako se imenuje kdo socialista, s tem še nikakor ne pove, da je pristaš socialno demokratične politične stranke.

Brez naslova.

(Zbral H. P.)

Nacionalizem je veliko zlo; ker pa obstoja, moramo ž njim računati. Proklet bodi narod, ki zatira, toda gorje narodu, ki se ne brani.

P. Rosegger.

Izmed vseh vzrokov narodnega sovraštva je nevednost največji.

H. Th. Buckle.

Vsak narod ima nesporno pravico, da se vlada tako, kakor hoče biti vladan po mnenju večine naroda.

W. Ostwald.

Vlade in ljudstvo morajo od dne do dne bolj uvidevati, da je narodna enota ona skala, na katero se mora postaviti stavbo narodovega blagostanja, njegove časti in moči, njegove sedanje varnosti, eksistence in bodoče veličine.

V položaju narodov pa vlada točasno neskončna raznovrstnost; med njimi so orjaki in pritlikavci, normalna telesa in pohabljeni, civilizirani, na pol civilizirani in barbarski. Vsem pa je dala narava nagon — kakor posameznikom —, da se ohranijo, da streme po izpopolnitvi. Naloga politike je, da civilizira barbarske narode, da napravi male in slabotne velike in močne, da jim pred vsem zagotovi življenje in nadaljnji obstoj. Naloga narodnega gospodarstva je, da vzgoji narod ekonomsko in da ga pripravlja za vstop v bodočo univerzalno družbo. List.

Obstoj enega naroda na stroške drugih narodov je vedno le nekaj časa mogoč; prej ali slej propade zatirajoči narod. Nasprotno pa vodi zveza narodov v svrhu skupnega, vzajemnega zvišanja delavnosti in blagostanja k vedno višjim ciljem.

W. Ostwald.

Velike države z različnimi narodi so bile obsojene vedno k začasnemu obstoju G. Le Bon.

.... interes naroda je višji kakor interes posameznika, interes človeštva pa višji kakor interes naroda. Vsak posameznik ima pravico, da se bori za svoje interese; toda njegov egoizem se mora ustaviti spričo narodovega interesa; njemu na ljubo se mora odreči osebnim interesom. Ravno tako ima vsak narod pravico, da skrbi za svoje blagostanje, toda nacijonalizmu so postavljene meje, kadar gre za velike, skupne interese človeštva. Tem interesom se mora podvreči vsak narod, splošnemu interesu človeštva se morajo podrediti posebni interesi naroda. Nacijonalizem ne brani posamezniku, da ne bi skrbel za svoje osebno blagostanje, to pravico le omejuje v narodnem interesu. Ravno tako ne brani ljudski ideal posameznemu narodu, da ne bi deloval za svoje blagostanje; to pravico le omejuje tako, da nalaga vsakemu narodu dolžnost, podrediti svoje posebne narodne interese potrebam za razvoj človeštva. Zavračati moramo le oni egoizem, ki postavlja svoj dobiček nad narodno stvar; zavračati moramo le oni nacijonalizem, ki ceni pridobitve ene narodnosti višje kakor pridobitve človeštva, kakor zakone človeške družbe. O. Bauer.

Splošno velja torej, da je neetična vsaka politika napram drugemu narodu, ki zavedno stremi po tem, da bi oškodovala druge narode, jih ovirala, ko izvršujejo svoje posebno kulturno delo. Trajno politično delovanje vsakega monista, ki stremi po poenostavljanju vsega človeštva, naj gre tudi za tem, da ne bo živel srečno le njegov rod v svobodi, temveč da bodo deležni enakih prilik za uspešen razvoj tudi vsi sosednji in oddaljeni narodi.

Ljubi svoj narod in človeštvo bolj kakor samega sebe.

W. Ostwald.

K. D.:

„Begunci“.

V založbi „Umetniške propagande“, med vojno ustanovljenega ljubljanskega založništva, ki si je stavilo odlično in doslej povsem zanemarjeno nalogo seznanjati širše kroge naroda s plodovi domače upodabljajoče umetnosti, je izšel letošnji zimo

album „Begunci“, delo risarja Frana Tratnika. Album je vzbudil neobičajno mnogo zanimanja, deloma zaradi aktualne vsebine, še bolj pa seveda vsled privlačnosti avtorjevega imena. To delo je doslej sploh prva slovenska grafična publikacija, ki ji je smer in izvršitev res zgolj umetniška in ki je, čeprav skromna, za začetek vendar zadovoljiva tudi v tehničnem oziru.

Album obsega šestero rizb, — Tratnik sam jih imenuje skice —, katere spremlja niz A. Gradnikovih verzov. Zbirka predstavlja prizore iz življenja in trpljenja beguncev. Mati napol naga beži z detetom v naročju, v ozadju divja splašeni konj; gneča bežečih žensk s plakajočo deco nese svoje uborno brašnjo. Ta divji beg slikata prva dva prizora od prihodnjih dveh; pokaže prva skica za trenutek bedno družino, ki z obupom zre svoj razpadajoči dom, za hip slediš tem votlim očem, okamenelim od tuge, strmečim v ognjeno morje, ki zagrinja njih rodni krov; samo za hip, na slededčem listu zagledamo sliko tope resignacije, ki sledi najsilnejši bridkosti, dopolnjeno je. Tu je dosežen višek drame, kar še pride, uničenje, apatija je epilog. Večer je, mlada mati — begunka sloni ob mizi, v zibelki spi nebolgljeno dete, brez očeta, daleč na tujem, brez doma oba. Zadnja skica nas vodi tja, kamor plovejo najtišje misli prognancev, tja na pusto grobljo, kjer vlada groza razdejanja. — Prizori so svobodno izbrani in brez ožje notranje zveze, zaključen opus toraj ta album ni, pa saj tudi noče biti; to pove naslov. Druži teh šestero vizij samo okvir, risar bi rad predložil vse neizmerno gorje teh najnesrečnejših naših bratov. To se mu je sijajno posrečilo, vendar se zdi, da je ostala zbirka le brez vse obsegajoče osnovne misli, da manjka sklepna sinteza. Res je — to so le skice, posamezni listi, toda tako, kakor so podane tu, se ne morem otresti misli, da je album ostal brez pravega konca. A vsaka zase so te scene, ena bolj, druga manj, kakor fino obrušeni dragulji, ki so v čast svojemu mojstru, nam pa v užitek in veselje.

To bi bilo torej to, čemur pravimo sujet, fabula dejanja in ta ni niti posebno zanimiva, niti drugače izredna. Vsebinska sama, čeprav tako blizu nam, torej ni, ki nam dela te liste drage, ravno nasprotno, kar se tega tiče nam je bohotno razcvela „vojna umetnost“ vcepila opravičenega nezaupanja do vsega umetniškega udejstvovanja, ki ima le količkaj stika z — vojno. V tem primeru je bila vojna sploh samo zunanji povod, da je mogel umetnik razkriti svoja sočutja in vseobsežnega usmiljenja bogato dušo. In ker je risar zrl te scene z solzami v očeh, zato so našle svojo čisto originalno, organsko obliko, ki je povsem samosvoja, obenem pa tako pristno Tratnikova, kakor da se je umetnik trudil, da nam na teh listih razgrne vso svojo neizčrpno zakladnico. Risane so skice s široko zanosnostjo, ki jim daje čuda monumentalen značaj; sodiš, da so le osnutki gigantskih stenskih slik, dekoracije za ogromne dvorane zasanjanih palač. Najskromnejša sredstva združi s silno enostavno fabulo v bogate efekte, s tem kar pušča vnemar, poudarja skupnost in enotnost kompozicije in jo dela velikopotezno. Ta primitivna preprostost zasnove, ki tako varčuje s svojimi izraznimi možnostmi, je v precejšnji meri skupna last modernih umetniških, posebno mladih grafičnih struj in — v kolikor ni samo puhla poza — tudi poglobljena njih moč. Obenem je pa sila nevarna, ker šibkejšje nature neizogibno pritira do golega kopiranja zunanjih, čisto formalnih artistskih sredstev izražanja. Pred to nezdravo maniro obvaruje Tratnika njegovo čustvo, ki ga neprestano tesno veže z življenjem. Zato kljub njegovi simboliki izlahka občutimo ozko zvezo, ki ga spaja s predmetom, v njegovem požlahtnjenem patosu začujemo gorko občutje, ki veje iz teh vizijonarnih, včasih skoro dvoumnih podob. Treba bi bilo, da je sam pesnik, kdor hoče razlagati te mistične prispodobe in da pesni novo pesem, ki pa seveda spet ne bi mogla niti oddaleč iz-

raziti tega, kar pripoveduje delo samo. Tam kjer odpove beseda, se začne kraljestvo linij. Zato se mi vidi tekst nepotreben, vsekakor prejasen; biti bi moral vse drugačen, nalašč ustvarjen skicam v komentar, če ga je že treba. Kajti vsaka rizba zase hrani svojo tajnost, vsaka skriva čisto posebno resnico. Nam, ki smo vajeni oslajene hrane, nam ta proroško-asketski ton ne prija, znamenja izzivajoča meditacijo in razrešitev nas odbijajo, nas ranijo. Do kosti nas je ta jara umetnost že izpridila in pohujšala, da ne prenesemo več krepkejših, naravnih sokov. Toda navzlic grandioznemu izrazu je Tratnikova sila v ritmu, ki je prav poseben in ki njegovo čisto lirično naravo varuje pred površnim formalizmom in neplodno virtuoznostjo. Z okusom občinstva ne sklepa kompromisov in na nobeni teh skic ni opaziti one artistske spretnosti, ki ponavadi velja za umetnost, na vsem delu leži težki dih stvaritelja. In kakor je grafika sploh prav posebno primerna za izražanje afektov in duševnih peripetij, so tudi te skice take: samo šibka opora in kažipot domišljiji, za resničnostjo ali podobnostjo ne streme, učinkovati hočejo neposredno, same iz sebe in same zase. Rizba je po svojem bistvu gibanje, evolucija, je le poizkus in samo odsev konkretnosti; taki so pričujoči listi. Podobe iz sanj so to, vizije. Kar vidimo na njih, vse je zbrisano, označeno z najsplošnejšimi obriši, obdano od megle, ki se v ozadju zgošča v hudourne oblake; ali so oblaki ali je le dim, ki se plazi po pogoriščih? In ti begunci! Saj ti ljudje res niso ljudje, vsaj taki ne, ki jih srečujemo vsak dan na ulici, so le fantomi, vizionarna bitja, ki jih vsak izmed nas pozna iz svojih najtežjih sanj. Tako malo je na njih človeškega in toliko obenem, da so strašni v svoji brezmejni brezosebnosti. Kdo bo trdil, da so to človeške glave? Lobanje so, ki je preko njih napet pergamen ves naguban, „kot da jim lazijo želve“ pod njim. Kaj specifično slovenskega bi težko našel v teh scenah, splošno človeške so, umetnikovo sočutje ne pozna nobenih mej, brezbrežno je in najzanimivejše na teh šestero skicah je pravzaprav ono, česar na njih — ni. Navidez nevažni detajli zadobe pod njegovim pogledom poseben, neobičajen pomen in globoka tolmačenja. Zdivjani konj na prvem listu je ena najintimnejših potez vsega cikla. Ta nasprotujoči si paralelizem, tam zbegana žival, tu preplašena kreature, človek imenovana — ali ni to čisto svetopisemska prilika o zbeganem času, ki mu ni moč utesi? Poln bajne tajinstvenosti je hromi starec (na III. skici), tak je otrok, ki si zakriva oči, taka je starka (IV. list), ki s klasično sklenjenimi rokami plaka nad ruševinam. Umetnik je zrl to skrivno razodetje s svojim notranjim obličjem, ko se je okrenil od sveta in vase povsili sočutne oči. Zato mu je drhtela roka pri delu, zato tako trepeče njegova linija. Sploh ta linija! Poglavje zase je ta vedno se ponavljajoča črta, ta najosebnejša nota Tratnikova je njegov simbol. V vseh njegovih umotvorih dominira ista trpka meniška poteza, grandiozna v svoji enostavnosti, njegova edina sploh. Ta in neposredni izraz resničnega umetnikovega sočutenja daje „Beguncem“ toliko elementarne sile, ki jih dela resnične in tako produševljene, da navzlic vsemu misticizmu in simboliziranju jasno občutimo, kako je umetnik sam preživel in preizkusil vso njih tragično vsebino. Nič slabša pa ni tudi njih zunanja oblika; glavnemu namenu se stranski vseskozi podreajo, vse nebistvene podrobnosti so suvereno žrtvovane celotnemu sestavu, plastično so figure nenavadno sigurno občutene, da bi skoraj dejal človek, da so trodimenzionalne. Med njimi srečamo že nekaj znanih postav dobrih starih Tratnikovih znancev. Odtod menda očitek, ki sem ga že večkrat čul ob tem ciklu, da se njegov avtor poslužuje vedno istih motivov, istih sredstev, skratka da se ponavlja. To — če naj bo že očitano — bi se dalo večalimaj trditi o vsakem resničnem umetniku, saj končno ali se ne suče vse življensko delo umetnikovo okolo ene same trdne točke, ali se ne trudi vse svoje

življenje, da bi povedal svetu ono svojo najglobljo in najskrivnostnejšo resnico, ki je samo ena? Vse, čemur pravimo tehnika in formalna dovršenost, je le priučena navlaka, je le tuja posoda, ki hrani žlahtno vsebino in ta je vedno ista. Tudi pri ti seriji skic opazamo Tratnikovo prostovoljno odpoved vsake konvencionalne tehnike, ki je vzrok njegove samoraslosti, tega pač, kar je. Umetnik je risal na teh listih svojo razbolelo notranjost, ki je čutila z bednimi brati, zvenela ob glasu njihovega jada, v njih prognancih je upodobil svojo mehko, čutečo dušo, samega sebe je vtisnil tem šestero listom papirja. To je umetnost, ki poraja v bolečinah.

Reprodukcijam in sploh zunanosti ni kaj očitati, za naše čase je oprema primerna. Na posebnih listih so pridejani skicam Gradnikovi verzi, ki naj rizbe pojašnujejo in razlagajo. Stihom samim se pozna, da so delo resničnega poeta, vendar pa se mi zdi, da so prišli le tako slučajno zraven in kdor iz rizb samih ne bo ničesar razbral, njemu tudi ti odlomki ne bodo mogli mnogo povedati. Da to ni pesnikova krivda, je jasno. Mlado založništvo je lahko ponosno na to svojo prvo serijoznejšo izdajo.

Tako smo dobili Slovenci prvo grafično publikacijo za vlade Marta in njegovih grozot. Delu, ki konča s tako tužno disonanco, bi želel, da sledi kmalu drugo, ki nam bo odgrnilo novih, veselejših pogledov v bodočnost in nam odprlo še neznane perspektive. Kajti v uničenju ni in ne sme biti konca, iz razvalin hoče pognati mladi cvet in bo tudi, saj mora. In v tem znamenju pričakujemo od Tratnika novih, še vse svetlejših del.

Pregled.

Politika.

Breznačelnost in konfuznost. 8. septembra t. l. je imela jugoslovanska socialna demokratična stranka konferenco ljubljanskih organizacij, ki se je je udeležilo tudi nekaj gostov, med njimi podpisani. Poročilo o strokovni organizaciji slovenskega delavstva je navajalo med drugim, da imajo Slovenci v centralističnih socialno demokratičnih strokovnih organizacijah nekaj nad 4000 članov. Poudarilo se je, da je število zaradi tega tako majhno, ker šteje dunajska centrala večino slovenskega delavstva, včlanjenega pri nji, po obstoječi statistični praksi, ki se ravna

po deželni mejah, — med Nemce, tako na priliko celo rudarje v Zagorju. Nekateri so zahtevali, da se mora strokovna organizacija za slovensko delavstvo avtonomizirati, to se pravi: z Dunajem je napraviti obračun! Čakal sem na vihar, ki bo nastal po teh izjavah. Pa nihče ni genil, še kretnje protesta nisem zapazil. Čudno! Pred letom so nekateri „omladini“ priporočali isto, pa so bili grdo napadeni kot izdajalec in škodljivci delavskega sloja.

Smatral sem za potrebno, da se priglasim k debati. Opozoril sem na nekatere delavsko-gospodarske probleme, s katerimi se bo treba pečati v najbližji bodočnosti in o katerih ni

bila na konferenci izrečena niti besedica. Opozoril sem na problem brezposelnosti, ki preti po vojni, na veliko proletarizacijo, ki neodvratno nastopi, na problem delavske kontrole v industriji in produkciji sploh, kakor so ga zamislili boljševiki na Ruskem, na dogovor med vlado in delavci na Angleškem, kjer stoji danes industrijska produkcija pod državnim nadzorstvom, na potrebo državne organizacije kredita po vojni, ki ga bo potrebovalo delavstvo za nakup raznih potrebščin in na pomen zadružništva pri tem. „Naprej“ je v svoji 206. številki podal o tem smiselno pomanjkljivo poročilo — pa to mimogrede. Dodam naj še: Da bodo ti delavsko-gospodarski problemi bližnje bodočnosti rešeni v korist delavskega sloja, zato bi bila potrebna razširjena, poglobljena gospodarsko-strokovna organizacija vsega delavstva. Na konferenci se je trdilo, da je de facto okolo 15.000 slovenskih delavcev organiziranih v socialno demokratičnih strokovnih organizacijah. Ta trditev sicer nima nobene statistične podlage, pa naj velja. Uradna statistika iz leta 1915. navaja, da imamo Slovenci v poljedelskih strokah 33.372, v industriji in obrti 62.789, v trgovini in v prometu 18.049, v raznih svobodnih in javnih poklicih 14.220 delavcev in vajencev. Socialno se pridružujejo tem še številni srednji stanovi, ki jih je vojna najbolj proletarizirala. Opozarjam na razne uradniške kategorije, učiteljstvo i. t. d. Iz tega sledi nujno spoznanje, da se morajo strokovne organizacije slovenskega delavstva docela preobraziti, razširiti in poglobiti, ako hočejo imeti pri bodoči gospodarski ureditvi sveta soodločilno moč in veljavo.

*

Iz časopisja posnamem, da se je zgoraj omenjena konferenca pečala tudi s političnim položajem in sprejela resolucijo, ki pravi:

„Stoječ na podlagi (!) samoodločbe narodov, izjavlja konferenca, da hoče neumorno delovati za dosego svobodne in demokratične jugoslovanske države S. H. S.

Konferenca pozdravlja ustanovitev „Nar. sveta“ za Cislajtanijo, ker ga smatra v sedanjih važni dobi za potrebno institucijo na-

roda, ter želi, da se skoro ustanovi „Narodni odbor“ za vse Jugoslovane v Zagrebu.“

To so pametne besede, ki potrjujejo vse, kar so dejali „omladini“ že pred letom dni. Opozarjam pa, da je zadnji strankin zbor o Božiču l. 1917. sprejel politično resolucijo dr. Tume, ki tej resoluciji jasno nasprotuje. Tumova resolucija namreč govori o „adrijsko-sudetski-donavski zvezni državi“, to je o neločljivosti državno-gospodarskega teritorija avstro-ogrske monarhije. Ta resolucija je v jugoslovanski socialno demokratični stranki de iure še danes obvezna in veljavna, ker še ni bila preklicana. Ali velja sedaj za stranko načelo resolucije strankinega zbora ali pa načelo zgoraj navedene resolucije — ki drug drugega izključujeta?

Pa poslušajmo dalje:

„Konferenca izreka svoje simpatije ruskomu proletarijatu — predvsem so drugu Ljenu — in protestira proti vsem tistim, ki hočejo z nepoštenim sredstvom vreči prvo delavsko vlado.“

Konferenca torej protestira proti atentatorici Kaplanovi, ki je streljala na Ljenu. Prav! Kaj pa pravi Ljenu? On odklanja vsako sodelovanje z meščanskimi strankami, njegov glavni cilj je, vreči buržoazijo s prestola. Njegovemu duhu odgovarjajo besede, ki so natisnjene v 205. št. „Napreja“: „Roparska tolpa, kakor mi nazivljamo meščanstvo ali buržoazijo, ki danes vlada svet, ima že toliko grehov na vesti, da je z naše strani vsako sodelovanje s to gospodo nemogoče.“

To so odkritosrčne besede slovenskega boljševika! Odkritosrčen pa ni „Naprej“, ki v ravno isti številki poroča tole: „Rdeči teror. Iz Petrograda se uradno poroča, da je bilo doslej kot represalija za umor ljudskega komisarja Urickega ustreljenih 512 protirevolucionarjev. Imena ustreljenih se doslej niso razglasila, objavila pa se je prva lista talcev, ki bodo ustreljeni, če bi se primeril kak nov atentat. Lista obsega 120 imen. V Smolensku je bilo kot maščevanje za atentat na Ljenu ustreljenih 34 veleposestnikov in bivši arhimandrit Makarij.“

Ako se kdo izreče za Ljenina, to je za boljše vizem, ne more istočasno — zaboga, vsaj istočasno ne! — pozdravljati „roparsko tolpo“, ki sedi v „Narodnem svetu“. Če pa že grem v „Narodni svet“, v katerem sodelujejo vse politične stranke, vsi sloji in stanovi, moram — logično vzeto — odločno odkloniti „sodruha Ljenina“.

Stavim glavo, da je pri tem bilo vodilno demagoštvo, ki špekulira na najnižje instinkte pohojenega ljudstva, zavedna breznačelnost, ki vodi v katastrofo vsako politično stranko.

Le pogledjmo, kam je prišla jugoslovanska socialna demokratična stranka v zadnjem letu in kaj vse nalaga slovenskemu delavskemu ljudstvu!

1. Da se zavzema za adrijsko-sudetsko-donavsko zvezno državo in njeno demokratizacijo (z drugimi besedami: za neločljivost državno-gospodarskega ozemlja sedanjave avstro-ogrske monarhije, po naukih doktorja Rennerja).

2. Da se bojuje za svobodno jugoslovansko demokratično državo S. H. S.

3. Da sodeluje v „Narodnem svetu“, v katerem je združen ves narod, brez razlike strank.

4. Da se prizna k boljše vizmu, ki noče imeti z nobeno meščansko stranko opravka.

V teh štirih točkah sta zapopadeni dve državno-pravni načeli, dve svetovni naziranji, dve duši.

Vprašam: Ali je mogoča še večja konfuznost v političnih zadevah? Do takih nasprotujočih rezultatov pride le politično vodstvo, ki nima nobenih političnih načel, ki živi od dnevnih demagogičnih gesel. Že dr. Dermota je nekoč rekel, da žive na Slovenskem neprostopoljni humoristi. Spomnim le na dr. Tuma, ki ponuja Trst danes Italijanom, jutri Jugoslovanom; Bogvé, kaj izreče pojutranjem?

Kaj poreče k vsemu temu socialna demokratična slovensko delavstvo, za katerega interese gre?

Abditus.

Madjarska študija o Slovencih. Dr. Braun Robert, mestni knjižničar v Bu-

dimpešti in madjarski publicist, je napisal za revijo „Huszadik Század“ članek: Slovenska narodna misel v našem času.¹ Profesor Južnič iz Novega mesta mi je omogočil, da sem se seznanil z vsebino, kar hvaležno omenjam.

Braun je črpal znanje o nas iz lastnega opazovanja, ko je kot vojak bival med nami, in z uporabljanjem potrebne literature, ker se je pasivno priučil našemu jeziku, kakor tudi hrvaško-srbskemu, ko ga je vojna zanesla i med Hrvate in Srbe. Za ta članek se je glavno naslanjal na Prijateljev spis „Janko Kersnik, njega delo in doba“; na Mahničeve „Dvanajst večerov“; na publikacijo „Slovensko-hrvatski katoliški shod v Ljubljani leta 1913; na Šlebingerjevo „Slovensko bibliografijo“; na Knafličevo „Vseučilišče v Trstu“; na brošuro „Aus dem Wilajet Kärnten“; na srbski spis Kesičev: „O Slovencima“ itd.

Prvo poglavje Braunovega članka govori o Taafejevem ministertvu in Slovanih, kjer pravilno označuje njegovo politiko malih koncesij zdaj temu, zdaj onemu narodu brez enotnega načela. V primeri s Tiszo, ki je vladal v istem času na Ogrskem, je Taafe po zmožnosti in odločnosti daleč zaostajal za njim. Taafe je bil prišel do vlade kot mladostni prijatelj cesarjev in odšel brez sledu, dočim je moral Tisza pri svojem nastopu razpršiti mnogo nezaupanja, a ob njegovem odhodu ni izginil ž njim njegov duh, ki živi še danes v njegovi stranki (str. 129). Tej označbi dostavljam, da se zrcali v njej velika politična razlika med Avstrijo in Ogrsko: pri nas absolutistična vlada, ki išče stranke, na katero bi se oprla, oziroma ji naprtla krivdo za svoje grehe; tam parlamentarizem, ki vidi v vladi izvršujoč organ svojih ciljev.

Drugo poglavje Braunove študije razpravlja o slovenski politiki od Bleiweisove smrti do danes. Tu je opisan zgodovinski razvoj, nekaka dinamika, dočim se omenja statistika našega političnega življenja, t. j. družabna sestava naših strank, pozneje v po-

¹ To je tretji članek; v isti reviji sta izšla že prej dva njegova članka o Slovencih (1917).

sebnem oddelku. Par opomenj k temu poglavju. Šuklje se ni potegoval za ravnatelj-sko službo na ljubljanski gimnaziji in se ni mislil umakniti iz javnosti, ker te službe ni dobil (str. 131), marveč je šlo takrat za službo deželnega šolskega nadzornika, za katerega bi bil Šukljeta rad imel tedanji deželni predsednik Winkler, a stari konservativci, pod Poklukarjem so bili proti temu. Poprej je omahoval Šuklje med politiko in znanostjo: ali bi se odločil za politično ali znanstveno delovanje. Obojega ni mogel združiti, ker ni imel zasebnega imetja, a svojega narodnega prepričanja ni hotel žrtvovati Dežmanu, ki bi ga bil sicer podpiral s svojim vplivom. — Za poučevanje drugega deželnega jezika na Kranjskem se je stavila v proračun svota 500, oziroma 600 gld. in ne 1500 gld. (str. 131), kar je stvarna ali tiskarska pomota.

V tretjem poglavju govori dr. Braun o sedanjem položaju Slovencev glede njih števila, strank, društev, tiska, šolstva in gospodarstva. O tem tudi nekaj opazek.

Ako pravi dr. Braun, da potvarjenje statistike razen v mestih v celoti ne izpreminja bistvenega našega narodnostnega razmerja (str. 136), bi umeval to le takó, da bi pri polni objektivnosti še ne postali velik narod; toda tu ne gre za to, marveč je vprašanje za nas drugačno: ker smo že mali narod, postajamo umetno vedno manjši, dokler končno ne izginemo. Zakaj potvarjena statistika, ki je posledica v prvi vrsti nemške vlade in nemške industrije, ne deluje nevarno samo v mestih, ampak tudi na kmet-skem ozemlju.¹ Zanimiva je primera, da je vsa Slovenija (okrog 30.000 km²) za polovico manjša od Erdeljske in da je budimpeštanski komitat takó velik kakor Kranjsko (deset tisoč km²).

Pri malem narodu, ki nima vseh pomočkov za narodno kulturo in gospodarstvo, je čisto naravno, da si snuje z bojem korak za korakom razne podrobnosti, ki tujca — pripadnika nasičenega naroda — ne zanimajo,

a tvorijo razvojno stopinjo v dosego celotnega cilja in so značilni pojavi, ki kažejo, s kakimi sredstvi se ovira naravni razvoj naroda. In literatura, ki mora črpati iz naroda, ako hoče biti zrcalo narodnega bitja in žitja, jemlje svojo snov tudi iz narodnostnih bojov in se ne more zadovoljevati samo z obče človeškimi vprašanji. Napako takega provincijalizma bi videl le tedaj, ako bi zaradi samih podrobnosti in malenkosti ne imeli smisla za velike cilje, ki bi jih zanemarjali in bi sredstvo zamenjavali z namenom (str. 137—138).

Pri odstavku o političnih strankah razlaga dr. Braun, iz katerih stanov se sestavljajo pripadniki glavnih slov. strank, in označuje njih politični program. Omenja tudi najnovejše dogodke. Zanima naš sodba o dr. Šusteršiču, ki mu je človek z Bleiweisovo energijo, brezobzirnostjo in s praktičnim zmisлом, a danes padli politik, ki ga je diskreditiralo njegovo imetje (str. 140). Mislim, da ga je pisatelj hotel s tem označiti kot „Geschäfts“ politika, kakoršen tip je v resnici.

Konec Braunove študije razmotriva položaj Slovencev v prihodnosti. Ako bi prišlo Goriško pod Italijo, bi bilo to katastrofalno za Slovence, ker bi mali narod ne prenesel take amputacije. Če ostane status quo ante, je verjetno, da se Slovenci okrepe in bi se jim pri neizpremenjenem državnopravnem položaju Hrvatske ne bilo treba učiti hrvaškega jezika; v nasprotnem slučaju pa bi se ga učili radi (str. 145). Pisatelj govori pri tem o trializmu, čemur je pripomniti, da je ideja trializma in ž njo v zvezi enostransko, z jasnim odgovorom na vprašanje: cui prodest? negovano bolgarstvo za Slovence premagano stališče.

Dr. L.

Adolf Černy: Tržaško vprašanje. V realističnem tedniku „Češká stráž“ z dne 5. julija 1918. razpravlja Adolf Černy o nemških aspiracijah na Trst in podaja kratek pregled o tržaški debati v „Laboratoru“. — Prihaja do naslednjega zaključka: Trst in Reka ležita na obrežju razsežnega, enotnega čisto slovenskega ozemlja in sta naravni pristanišči tega ozemlja. Po naravi spadata

¹ Glej na pr. brošuro „Jugoslavija Jugoslovanom“, Maribor 1918, str. 20—27.

Trst in Reka k jugoslovanskem ozemlju, ne ozirajoč se na prebivalstvo; seveda bi morale biti zajamčene pravice italijanskega prebivalstva. Obe mesti sta le tujenarodni manjšini v naravnem, velikem jugoslovanskem ozemlju, od katerega ju ni možno odtrgati brez nasilja. Jadransko morje ni niti čisto slovensko, niti čisto italijansko, slovensko je na vzhodu in severu, italijansko na zapadu. Kakor ne odločujejo italijanske večine v nekaterih mestih na jugoslovanskem obrežju o pripadnosti teh mest k Italiji, tako ne bi odločevalo o pripadnosti, če bi imela Ancona, Benetke in druga italijanska obrežna mesta slovansko večino. Ker je vse ozadje Trsta in Reke jugoslovansko, je življenjska nujnost za Jugoslovane, da se jim ne odpovedo.

E. Remov.

Dr. Aleš Ušeničnik, Um die Jugoslawia. Eine Apologie. Ljubljana, 1918, 65 str.

Kakor pove naslov, je to zagovor v smislu majske deklaracije. Prvi del našteva krivice, ki se nam gode; v drugem delu utemeljuje našo zahtevo z državnega in versko-cerkvenega stališča, opirajoč se na demokratsko in narodno idejo. Ušeničnikovo cerkveno naziranje ni pasivno za vsako ceno, ker priznava, da je navadno revolucija od spodaj posledica revolucije od zgoraj. Zato njegov poziv na sedanjega nositelja habsburške krone: Ave, Caesar — morituri te salutant! Delce izzveni v dilemi: Ali Jugoslavija ali smrt!

Dr. L.

Socijalizem.

Češki socijalizem in njega revija. Češka socijalistična stranka, ki se je šele pred kratkim v sedanji obliki osnovala iz bivše narodno socijalne stranke, čeških anarhistov in enega dela Masarykove stranke, je začela izdajati revijo „Budoueno“, ki bodi revija češkega socijalizma.

Če politična stranka nima svojega programa zidanega na filozofičnih principih, je v nevarnosti, da postane kaotična, če nastanejo razmere, ki jih formulatorji programa niso mogli predvideti. Škoda je potem za čas in za energijo, ki se je posvečala delu

za tako stranko, kajti najvažnejšemu namenu: biti opora posameznikov in svetilnik narodu v težavnih in resnih dobah, temu namenu taka stranka ne služi, ker je ni, ker so jo razdrobile nove nepričakovane razmere, katerim besede programa niso bile kos. Kos bi jim bil le skupen svetovni nazor vseh posameznikov v stranki. Pomagati vsakemu posamezniku pri stvarjanju svetovnega nazora, ki bodi vsem pripadnikom stranke skupen, to je prva naloga strankinega programa, če hoče, da bo stranka živela in ne bila le na papirju, kajti pri miselnem stvarjanju svetovnega nazora zavzameš jasno stališče napram: kod iti, kako živeti, kam gremo. In če imaš jasne odgovore na ta vprašanja, potem ni razmer, ki bi te mogle begati: tudi v viharju boš vedel za smer po tem kompasu. Če ni kompasa, se bo stranka razpršila, ker vsak pripadnik pojde svojo pot.

„Budoueno“ hoče tolmačiti stranki in češkemu človeku filozofične principe češkega socijalizma.

Socijalizem ni, oziroma ne bi smel biti samo politično geslo, temveč je cel svetovni nazor, ki določa smisel življenja. Socijalizem je modroslovni zistem. Zato je treba predvsem, da bo množicam pomenjal nekaj več kot samo gospodarske reforme in razredni boj.

In kaj je češki socijalizem? Kaj je češki socijalizem proti marksizmu?

Po filozofični strani je češki socijalizem dosledni pozitivizem, kar marksizem ni. Spoznavamo in poznamo le to, kar nam podaja skušnja, empirija. To je seveda le relativna resničnost. Absolutne resničnosti, ki je za pojav stvarstva brez ozira na naše čute, transcendentne resničnosti, te ne poznamo. Tega nam pa tudi treba ni, ker za življenje zadošča življenjski nazor, ki temelji na tem, kar moremo spoznati. S tega stališča materijalizem ni pozitivizem, kar smatra za dano nekaj, kar ni dano, namreč materijo, ki je vendar del transcendentnega. Češki socijalizem hoče svoje principe znanstveno utemeljiti. To hoče tudi marksizem, toda pos-

lučuje se neznanstvene hegelovske dialektike, (s katero ti nemški profesor dokaže, da je militarizem najboljšo sredstvo za etično vzgojo) in smatra družabni in kulturni razvoj za posledice prirodnih in materialnih sil in tako materialistično identificira duševnost in telesnost. Marksizem ne more razložiti npravnosti in spraviti njen razvoj v zvezo z družabnim razvojem, posebno gospodarskim. Pozitivizem združuje kulturni in družabni razvoj z npravnim in vidi v zakonitosti npravnega razvoja temelj in razlog za družabni ideal. V dejstvu, da čutimo npravne zaveze, ima pozitivizem jamstvo, da se družabni ideal uresniči, obenem ima pa v tem dejstvu sredstvo za uresničenje tega ideala. Kako? to je vprašanje, na katerega se more danes odgovoriti le, da se bo prehod k novemu družabnemu redu vršil evolučno.

Češki socializem je razvojno v zvezi z versko-socialnim gibanjem husitske dobe. Ideje tega gibanja so pokazale svojo življenjsko moč v težnjah čeških buditeljev, v češkem preporodu, od katerega drži pot k deklaraciji.

V navedenih smereh razlagati češki socializem in napraviti tako iz njega vero množico, to je naloga „Budoucnost“.

Urednik revije je filozof Frant. Krejčí, ki je avgusta praznoval svojo 60 letnico. Njegova filozofija, že od nekdanj socialistična, postane tako duševna last ene cele velike stranke.

O tej filozofiji prihodnjič več. R. K.

„Česká socialistická rada“. Češki socialistični svet, se je ustanovil kot skupni posvetovalni in izvrševalni socialistični organ in kot posredovalec za organsko zedinjenje čeških socialističnih strank na socialističnih temeljih. Dosedanji razgovori med vodilnimi činitelji so se torej strnili v konkretno formo. Od obeh strank — od češke socialistične (v kateri so tudi vsi revolucionarni socialisti ali anarhisti) in od socialno demokratične separatistične je oficijelno priznано, da bodo odslej nastopale sporazumno o gospodarskih, socialističnih in taktičnih vprašanjih pod vodstvom Socialistič-

čnega sveta; S. s. bo tudi posredovalni in mirilni organ in organ za pragmatično zedinjenje. Socialistični svet ne predstavlja torej definitivnega zedinjenja čeških socialističnih strank na enotnem programu; v tem pogledu bo treba premagati še marsikatero oviro, kajti ozirati se bo treba na pritisk iz mas, ki ne gledajo na programe. Kljub temu znači ustanovitev S. s. velik korak naprej in pozdravljen je bil z odkritosrčnim veseljem ne le od glasil Habermanove in Modračkove skupine, temveč tudi Stine v „Pravu Lidu“ je pisal simpatično o njem, in seveda vsi organi češke socialistične stranke. Oglasili so se tudi centralisti, ki stojijo na stališču, da se mora izvršiti zedinjenje na podlagi njihovega programa, to je na temelju današnjega osrednjega vodstva. Viktor Stein, eden prvih njihovih voditeljev in njihov delegat na lanskem mirovnem kongresu v Stockholmu, razpravlja v glasilu stranke „Del. Deniku“ obširno o zedinjenju in Socialističnem svetu. Navaja razloge „za“ in „proti.“ Iz njegovih izvajanj se jasno vidi, kako močen vtisk je napravila ustanovitev S. sv. na tako trdnega centralista, kakršen je on. Uredništvo „Del. Den.“ pa napoveduje, da se bo pečal s to zadevo prav natančno izvrševalni odbor stranke. Tudi agrarni in meščanski listi so simpatično pozdravili ustanovitev Soc. sv., ker je v njem jamstvo, da je to zedinjenje okrepitev — ne nacionalizma — ampak cele češke fronte, izraz narodne discipline in korak dalje k uresničenju naše samostojnosti. Hn.

„Novo društvo“. V Zagrebu izhaja socialistična revija pod zgornjim naslovom, ki jo urejuje Vitomir Korać. Doslej so izšli trije zvezki. Revija prinaša informativne, predvsem pa polemične razprave, ki se pečajo s socialističnimi vprašanji, ki so aktualni za gospodarsko in politično življenje našega hrvatskega plemena. Tako razpravlja n. pr. V. Korać o prehrani v vojni z vidika socialističnega, Hungaricus pa o borbi za madjarsko volilno reformo. Listek dokazuje, da se krog okolo „Novega društva“ bavi tudi s pojavi na Slovenskem, zlasti pa tudi z našimi

literarnimi produkcijami. Revija izhaja mesečno in velja polletno 9 K. Naroča se pri V. Koraću, Zagreb, Kačićeva ulica 9 a I. kot. Revija je predvsem glasilo tistega dela hrvatskih socializmov, ki odločno stojijo na stališču državnega ujedinjenja S. H. S. in se bojujejo, da se za to zavzame ves hrvatski proletarijat. Revijo priporočamo v naročbo!

Strokovno gibanje.

Organizacija slovenskega učiteljstva.

Eden največjih revežev sedanje dobe je brez dvoma slovenski učitelj. Že v predvojni dobi je živel takoreč le za silo, preveč bi bilo, če bi rekel, da je vegetiral. Sedaj je peto leto vojne, vse se je podražilo, življenje je postalo muka. Nekaterim uslužbencem in delavskim kategorijam se je priznalo vsaj nekaj draginskih doklad. Kmet je svoje produkte prav dobro prodal, trgovci in špekulantje so si nabrali milijone. Popirni bankovci so preplavili zemljo. V mirni dobi je bilo med Slovenci kakih sto milijonov tekočega denarja, danes ga je nad milijardo. Menda je bil zgolj učiteljski stan, ki ni bil deležen tega popirnega blagoslova. Res je, da denar danes nima prave veljave, toda gorje mu, ki še tega nima. Oblasti so prepustile učiteljski stan sebi samemu. Nihče se ni zmenil zanj, kako živi in od česa. Bolj sproletiriziranega stanu, kakor je učiteljski, ni med nami. V obupni stiski se je zbralo učiteljstvo Kranjske 5. septembra v Ljubljani, da javno in odkrito izpregovori o svoji bedi in zapuščenosti. Toda vladajočim, ki imajo to socialno in kulturno sramoto na svoji vesti, to ni bilo prijetno in vlada je zabranila učiteljstvu zborovanje. Poslala mu je mesto kruha — policaje.

Pri tej priliki si je najbrže marsikdo izmed učiteljstva predložil, kako kriva so bila sedanja pota. Učiteljstvo se je kot stan vpregalo v voziček političnih strank; tako je prostovoljno služilo sebičnim namenom „političnih voditeljev“, ki so imeli zanj kvečjemu drobtine. Učiteljstvo je pozabljalo nase, na svoj boj, na svoj dobrobit, v škodo sebi, v škodo narodnemu šolstvu. Sedaj se jasno

vidi, da noben stah ne sme biti oslavljen po politični razcefranosti, ako hoče, da bo njegov boj uspešen, kadar ga zahteva sila in potreba. Za uspešen stanovski boj je potrebna enotna stanovska organizacija, kakor to uče zgledi drugih dežel. Bolj kakor kdaj poprej je sedaj potrebno, da se vsi stanovi, ki jih je vojna pahnila med siromake, med proletarijat, zlasti pa tudi vsi takozvani „srednji stanovi“, sindikalistično organizirajo in na tem temelju medsebojne solidarnosti izbojujejo boljše eksistenčne pogoje. Kadar je človek potreben kruha, vpraša po njem, takrat nima ne časa ne volje izpraševati sebi ali svojemu drugu politično vest. Enotno organizirani stanovski boj učiteljstva proti sramotnemu socialnemu položaju, v katerem živi po zaslugi vladajočih, ki v svojem srcu niso prijatelji prosvete in ljudske kulture, torej tudi učiteljstva samega ne, bo torej v prid tudi splošni kulturi vsega našega naroda. Abditus.

Zedinjenje čeških železničarjev, ki je izzvalo neprijeten odmev tudi v slovenskem časnikarstvu, se je razbilo ob neuvednosti voditeljev, kakor poročajo „Socialistički Listy“. Delegati so odločili, da naj prenehajo dosedanja dve organizaciji in da se naj združijo vsi železničarji v eni organizaciji. Toda takoj je izdal predsednik socialno demokratične organizacije poziv, da se naj vsi javijo k „novi organizaciji“, — katera ni bila niti osnovana. To so takoj konstatirali češki socialisti in spominjali na sklepe v Nymburku. „Soc. Listi“ pravijo, da se s tem pozivom ovira proces zedinjevanja in da mora biti naloga „Soc. sveta“, da vse tozadevne zapreke odstrani. Hn.

Šolstvo.

Šolstvo v okupirani Srbiji se razvija tako-le:¹

I. Uprava vsega javnega šolstva je poverjena vojaškemu generalnemu guvernerju,

¹ Posneto po „Bericht, erstattet auf Grund, der im Auftrage des k. u. k. Armee-Oberkommando im Monate Juli 1917 unternommenen Studienreise.“ — Glej „Popotnik“ I. 1917.

ki šteje ravno tri uradnike. To je nekako naučno ministrstvo — v kraljevini Srbiji je štel ta oddelek l. 1914. 30 uradnikov. Vsa okupirana dežela šteje 13 šolskih okrožij, katerim načeljuje ali častnik ali civilni uradnik kot šolski poročevalec in šolski nadzornik. Vsako okrožje je razdeljeno na šolske okraje, šolski poročevalec je v to določeni šolski vodja. Posamezne šole so podrejene šolskim voditeljem.

Šolski proračun kraljevine Srbije je znašal l. 1914. 150 milijonov kron, naš je znašal leta 1916. le 17 milijonov, a za leto 1917. je določen na 25 milijonov.

II. Šolska doba traja od dopolnjenega 6. leta do dopolnjenega 12. leta. Šolski obisk je obvezen, drugače globa od 2—50 kron. Šoloobveznih otrok je bilo leta 1916. ravno 135.000, a šole je obiskovalo okrog 25.000 otrok, 16.000 dečkov in 9000 deklic.

Šolstvo obsega:

a) guvernersko šolo v Belgradu za avstrijsko in ogrsko deco. Otrok je 330, a učni jezik je nemški, poučujejo pa tudi madžarščino in srbo-hrvaščino. Poleg te šole je še takozvana nemška šola, ki jo obiskuje 130 otrok. Šolnina znaša za srbsko deco 10 K, za nemško pa 5 K mesečno.

b) 94 srbskih ljudskih šol s srbo-hrvaškim učnim jezikom.

c) 2 albanski ljudski šoli, učni jezik je albanski.

d) 30 mekteb-šol, to so turške šole.

Pouk je brezplačen.

Učenci se uče teh-le predmetov: jezikovnega pouka, računstva in oblikoslovja, nazornega nauka, zemljepisja in naravoslovja, lepomisla, telovadbe, petja, risanja, deklice ročnih del in gospodinjstva, a dečki imajo še pouk v ročnih deških delih. — Knjige so uvedene iz sosedne Hrvaške. Cirilica se rabi in poučuje le pri verouku, zgodovine ne uče.

V turških šolah poučujejo hodže, to so turški duhovniki.

Učiteljsvo se deli tako-le:

1. Vojakov učitelj po poklicu je 60.

„ „ brez poklica je 31.

2. Civilnih „ po poklicu „ 12.

„ „ brez izobrazbe „ 27.

3. Učitelj po poklicu je . . . 68.

„ pomožnih je . . . 64.

4. Hodžij je 34.

5. Trške učiteljice so 3.

Torej je usposobljenih učnih moči 143, a brez usposobljenosti 122!!

Učiteljske plače:

1. Učitelji vojaki dobivajo mesečno poleg svoje mesečne vojaške plače še 50 K doklade.

2. Pomožni učitelji vojaki še doklade mesečno 30 K.

3. Civilni učitelji mesečno plačo 180 K in pa 40 K doklade, poleg tega prosto stanovanje, kurjavo in svečavo, oziroma 20% stanarine. Voditelji dobivajo še 120 K letne doklade.

4. Veroučitelji — kolikor je ostalo v deželi še srbskih popov — dobivajo malo nagrado za svoj pouk.

5. Hodže so enakopravni s pravoslavni veroučitelji, oziroma z vojniki-učitelji.

Vojaška uprava lahko odpove vsaki učni moči službo po enomesečni odpovedi, ravno tako lahko odpove učitelju svojo službo.

Ker je prehranjevanje v Srbiji precej otežkočeno, dobivajo učne osebe v krajih, kjer je nastanjeno vojaštvo, potrebno hrano ali v vojašnicah iz častniških kuhinj ali pa iz vojaških skladišč.

Počitnice trajajo v nekaterih krajih meseca avgusta, v drugih zopet meseca julija in avgusta.

III. Obrtna in kmetijska šola v Banjici in Topčideru.

Namen prve šole je usposobiti 12 do 13 letne dečke v dobre rokodelce, kakor mizarje, čevljarje, krojače, kovače itd. Pouk traja do 16. leta. Učencev je bilo l. 1915./16. 144. — Pouk traja dnevno od 7. do 11. dopoldne in od 2. do 6. popoldne. Poučujejo vojniki rokodelci.

Stroški za učenca so proračunjeni dnevno na 150 K.

Kmetijska šola v Topčideru je nekaka poboljševalnica za zapuščene in posirovele

dečke v šolskoobvezni dobi. V zavodu je povprečno 40 do 50 dečkov, ki se vadijo v najnavadnejših kmetiških delih, da postanejo nekoč dobri kmetiški delavci. Tedensko imajo ti dečki tudi tri ure rednega šolskega pouka. Splošna sodba o obeh zavodih je jako ugodna.

IV. Humanitarni zavodi za deco. V Belgradu je ustanovila vojaška uprava dom za dojenčke, ki velja po sodbi strokovnjakov za vzoren zavod. Izletniki si slučajno niso mogli ogledati zavoda, ker je v zavodu razsajala neka kužna bolezen. (!)

V okupirani deželi so tudi trije otroški vrtei.

Belgrad se lahko ponaša z eno sirotišnico, kjer je nastanjenih 100 otrok v starosti od 2. do 15. leta obeh spolov. Ta zavod je v mestni upravi v Bogajavljevski ulici. Hrana je sicer bolj skromna, dnevno izdajo za enega otroka 1.24 K, a vendar zadostna.

Boljša v vsakem oziru je sirotišnica, ustanovljena na spodbudo c. kr. vojnega poveljstva in sicer za mesto in okolico Belgrad s sedežem v Topčideru. Ustanovljena je bila 1. avgusta 1916 in je nastanjena v prenovljeni kaznilnici. V zavodu je 203 sirot in sicer iz mesta 123, iz okolice 35 in iz ostalih delov Srbije 39, iz Avstrije 6. 100 otrok je popolnih sirot, brez očeta in matere, ostali nimajo očeta, padel je v vojni. Dnevna hrana je računjena na 1.50 K za otroka.

Sirotišnice imajo še sledeča mesta: Krajujevac 138 sirot, Šabac-mesto 70, Šabac-dežela v Loznici 70, Valjevo 179, Gornji Milanovac 60, Užice 78 in Čačak 73 sirot.

V Belgradu je tudi gluhonemnica, ki šteje 17 gojencev obeh spolov od 7. do 14. leta. — Voditeljica zavoda je Srbkinja, ki je že prej delovala na tem zavodu. Zavod je ustanovil znani človekoljub, učitelj Nikola-jević.

V. Srednje šolstvo. Poročilo podarja, da je imela vojaška uprava najtežje stališče pri snovanju srednjega šolstva, kajti mladina, zrela za srednje šole, je bila naravnost zastrupljena s sovraštvom proti Avstriji. In vendar je uprava ustanovila l. 1916. šest-razredno c. in kr. realno gimnazijo v Belgradu.

Zavod je štel ob otvoritvi 350 učencev, a ob sklepu šolskega leta 308 učencev, ki so po veri: 24 katolikov, 2 protestanta, 220 grških katolikov, 62 židov; po državljanstvu: 27 Avstrijcev, 3 Ogrji, 2 Nemci, 3 Turki, 1 Grk in 272 Srbov. — Učni jezik je srbo-hrvaški, latinščina je obligatna za gimnazijski oddelek, a za realni pa francoščina, nemščina in madžarščina sta obligatni za vse učence. Na zavodu poučuje 13 vojakov-profesorjev in 6 duhovnikov z letno plačo 2200 K, hrana, razsvetljava in kurjava povrh iz častniške zaloge.

Vodja je stotnik Zeno Sosetič pl. Žumberak. Disciplina je popolnoma vojaška, gojenci sicer niso uniformirani, vendar pa nosijo na rokavu poseben znak — trak.

Tudi ves pouk spominja na strogo vojaško disciplino in vsled tega je tudi ves pouk osnovan v tem smislu — glavni smoter je praktičnost.

Poročilo sklepa doslovno: Wenn im allgemeinen das Rechte und Gute für sich selbst spricht, wenn der Erfolg sich überall Anerkennung verschafft und Eindruck macht, so muß das Bewußtsein dessen was Geist, Arbeit und Energie der Militärverwaltung in Serbien geschaffen den aufrichtigen Patrioten mit hoher Befriedigung und Stolz erfüllen.“

V izpopolnitev tega poročila navajamo še imena onih članov, ki so se udeležili tega izleta:

avstrijski delegatje: vladni svetnik dr. Karl Brockhausen, univerzitetni profesor; dr. Emanuel Adler, univerzitetni profesor; dr. Karl Pribran, univerzitetni profesor; dr. Herman Leitner, docent za geografijo na eksportni akademiji; dr. Franc Reinthaler, docent na tehnološkem muzeju in šolski svetnik M. Habernal, c. kr. okr. šol. nadzornik.

Kot tolmač — udeležniki niso bili večši nikakega slovanskega jezika (!) — je deloval stotnik Ljubomir Lončarević.

Obisk se je vršil ravno o glavnih počitnicah, tedaj se udeležniki niso mogli osebno prepričati o živem napredku tu opisanega šolstva, temveč vse poročilo temelji na izjavah sodelujočega osobja. Iv. Šega.

Leposlovje.

Kurentov Album 1918. Založil in izdal konsorcij „Kurenta“. Tiskala Zvezna Tiskarna v Ljubljani. Uredila Branimir Kozinc in V. M. Zalar. Slike so risali Maksim Gaspari, Fran Podrekar in Hinko Smrekar.

V dobi nasilnega umiranja tam zunaj na evropskih moriščih, grotesknega pomanjkanja, vsakdanjih skrbi in betežnosti so se našli v Ljubljani plemeniti ljudje, pogrešajoči lista, „ki bi prinesel v sedanjega časa mrko resnost solnce veselja, zabave in smeha.“ Pa so v sedanjega časa mrko resnost ali v „tragični karneval“ naših dni — kakor je pravilneje to zločinsko dobo krstil nemški satirik K. Kraus — ustanovili list „Kurent“ in izdali kot program „Kurentov Album“, ki na 32 straneh teksta — (oziroma v mojem škartiranemu „recenzijskem“ eksemplaru samo na 24 straneh) — in 16 straneh inseratov sije „solnce veselja, zabave in smeha“. Sicer že pred vojno Slovenci nismo imeli „šaljivega“ lista, a tedaj je bil ta nedostatek manj občutljiv, ker nam je dovolj žurnalov in drugih publikacij široko odpirala predale svojega neprostopolnega humorja ter je vse naše javno življenje nosilo znake grenko osoljene komedije na sebi, nego danes, ko je ugasnil naš smeh za stisnjenimi zobmi in izhaja v Ljubljani en sam misteriozen političen organ, ki bi ga vsak pošten domoljub moral pravzaprav smatrati za humorističen list, da ni njegov humor zalit s kačjim strupom. Tako smo torej res brez izrazito humorističnega lista in je bil „Kurent“ nedvomno nujna potreba. Še nujnejša bi seveda bil, ako bi človek, ki prelista teh 32 strani — drugo mu bodi milostno prizanešeno! — ne bil venomer prisiljen misliti na znani vzpodbudni rek, ki se ti vsiljuje ob čitanju sličnih nemških listov: poščegetaj me, da se zasmejim! Da, kar je tu natisnjenega, bodi v vezani ali nevezani besedi, nikakor ni najmočnejša plat lista, Viktor Mihajlovič! Imena J. Cankarja, Milčinskega in Murnika, bi človeku vzbujala skomine po boljšem, dovršenejšem.

Značilen je Cankarjev sonet: „Resignacija“: značilen za to dobo brez humorja, značilen za Cankarja, ki ni bil nikdar humorist: vse „do fermenta“ se je končalo, ostal je samo plehki, zevajoči Nič... To je prokletu tragično, Ivan Cankar. — Milčinski je menda že nekoč napisal to svojo sliko „Ali bi ali ne?“ — če je pa še ni, bi tudi zdaj ne škodilo, ako je ne bi; bi že utrpeli. Tako znana nam je iz plehke sodobnosti tega bankerotnega zaledja, da ima zgolj kronistično, a nikake umetniške vrednosti. Rado Murnik je včasih vse drugače junčil s svojimi junaki! V „veliki dobi“ piše seveda o „Vojni ljubezni“, a je malo naiven, ako misli, da mu verujemo to njegovo zgodbo, dasi poznamo še drugačne neznatnosti, ki človeku zaokrenejo usodo in smo vajeni še absurdnejših vojnih psihoz, nego je ta rencontre z mulho. Kako? — to je vekomaj isto vprašanje slehernega literarnega dela. — Kar se „dovtipov“ tiče, naj jih preidem molče in se zares lahko kosajo z dovtipi podobnih listov drugih narodov, zlasti najbližjih sosedov... Ampak zabavljica o madžarskem fantu in slovenskem dekletu ni slaba! Prav tako naj molčim o Ferdo Plemičevi „O Klanjacijski sreči“ in Damir Feiglovi „Na krivih potih“ — ki ne segate do povprečnosti. Kaj je res humoreska manj vredna literarna oblika? Njen karistikon ohlapno, buršikozno, slabo pripovedovanje? Ne — vse to je feljton, ki ga je napisal diletant! Ker torej drugače ni mogoče, je v splošnem in podrobnem tudi to slovensko „solnce veselja, zabave in smeha“ pristno vojno solnce: ah, samo surogat! Glavno težišče lista — duha, ost in želo — so izdajatelji položili menda v risbo, karikaturu. O tem pa prepuščam besedo svojemu drugu K. D. F. A.

* * *

Svojčas je zapisal znan kritik besede, da bi se neglede na to, da nam je Slovincem ilustriran humorističen list živo potreben, moral ustanoviti že zaradi samega H. Smrekarja; to se je zdaj zgodilo, tudi kritikova želja se je uresničila. Kajti ilustrativni del

tega albuma, ki naj bo nekaj programatičen uvod Kurenta, novega šaljivega lista, je pravzaprav Smrekarjevo delo. Od 18 risb jih je ravno polovica njegovih, ostale sta narisala Maksim Gaspari in Fran Podrekar. A kljub tem dobro znanim imenom nas album tudi kar se ilustracij tiče nikakor ne more zadovoljiti. Saj nekatere Smrekarjevih risb so pravi umotvori trajnih vrednot, ki združujejo v sebi vse vrline umetnikove satire in nas le preživijo spominjajo njegovih najboljših del. Zato pa druge, ki ilustrirajo prisiljene, včasih silovito oguljene dovtype, postanejo same neizogibno žrtev te duševne revščine. Risbi „Nemški most“ in „Vasovalci“, — zadnja posebno je po svoji ubranosti pravi chef d'oeuvre, vreden grotesknega flamskega Homerja —, sta nam sami dražji nego vse, kar je še Smrekarjevega v tem zvezku, čeprav na pr. tudi „Vse zaman“ kljub dokaj konvencionalni izvršitvi ni brez precejšnjega učinka. Politična satira „Zgodnja dun. birma“ je veleznačilna za bistvo umetnikovega ustvarjanja, ki temelji docela v intelektu. Da risbe, kakor je „Pametna misel“, avtorjevemu umetniškemu slovesu nikakor ne morejo biti v prid, bo vsak potrdil. Sicer smo pa ta hudo neokusni „dovtip“, ki nikakor ne more zatajiti svojega židovskega izvora, že parkrat srečali v raznih obskurnih dunajskih listih. Sploh se zdi, da je ta, kakor tudi še par drugih risb, nastalo v naglici, le tako ad hoc; drugače si jih res ne vemo prav tolmačiti. — Gaspari ni humorist, za to so njegove risbe, sicer dobro zasnovane, le malce prenedolžne; manjka mu namreč elana, brez katerega si je težko predstavljati uspešnega humorista, Smrekarjevega žela pač nima. Dobrega satirika se je pokazal v risbi, ki kaže tajne niti, ki se plete zadnji čas med našim kmečkim in „viteškim“ arpadskim narodom. Risba „Ubogi tobakarji“ je čisto prikupljiva ilustracija k temu pohlevnemu dovtipu. — Podrekarja po teh par prispevkih ni moč dodobra oceniti, vendar njegove risbe povečini ne segajo nad nivo ilustracij, ki so jih svojčas priobčevali nekateri naših političnih listov, da, vseh niti

ne dosegajo ne. Ima pa očitno precejšen dekorativni talent, kakor potrjujejo tudi pogosti stilizacijski poskusi. Veleaktualna je risba „Kino Central — Landestheater.“ Kdor bi samo po tem Albumu sodil, bi moral upravičeno misliti, da Slovenci res nimamo pravih humoristov, kajti humor, ki ga vsebujejo te ilustracije je hudo slabokrven, satira pa mestoma nič manj banalna. Humor je redka cvetka in mnogo žlahtnejša, nego si ljudje navadno predstavljajo in zato pravzaprav niti čudno ni, da sta naravna dovtipnost in pristna komika tako redko sejani v teh risbah. In kjer ni notranje resničnosti, tam je in ostane umetnost pastorka. „Kurentu“ želimo dolgo in uspešno življenje, daljše nego je bilo usojeno njegovim rajnikom bratom. Bilo ga je treba, to vemo vsi in če se bo v prihodnosti res mogel kosati ne samo s „podobnimi“, ampak z resnično umetniškimi listi drugih narodov, bo dočakal častitljivo starost; vse je odvisno samo od njega samega. Njegova krivda pa je, — če je sploh njegova? da je priplesal zdaj, v ti veliki dobi nadomestil, ko že četrto leto na krvavih poljanah opravlja smrt njegov posel, da je prišel odet v slabo vojno oblačilo, da nas še s svojimi pogretimi dovtipi in njih malenkostimi ilustracijami venomer spominja tragike naših dni. Njih absurdne komike nam pa te risbe niti oddaleč ne morejo predočiti. Samo to je Kurentova krivda. Ne pozabimo mu pa, da je z nekaterimi svojih ilustracij politično-satiričnega značaja znova obrnil pozornost vsega naroda na par ogabnih produktov naših bolnih predvojnih razmer in ožigosal te okamenale priče sramotne preteklosti, ki — živ memento — segajo v ta čas narodovega preporoda. K. D.

Prevodi.

G. K. Chesterton: Četrtek. Poslovenil Oton Župančič. Izdala in založila „Omladina“ 1917. Glavno delo najizvirnejšega angleškega humorista smo dobili v prevodu. Chesterton ni pisatelj, ki bi ga smeli meriti z navadno mero v slovstvu, on hodi svoja pota, ne brigajoč se za slovstveno preteklost

in normalna pravila pisateljstva. Vsebinsko in jezikovno sta pri njem tako paradoksnost duhovita, da ga, ko ga začnemo brati, skoraj ne moremo popolnoma pojmiti, a ko smo se potem vživeli v njegov slog, dikcijo in vsebino, srkamo s posebno naslado ta čudni, izredni duh njegovih del. In vendar nima prav nič skupnega niti z „nadmodernimi“ in naj se že ti imenujejo futuristi ali kakimi drugimi — isti, niti ni možak, ki bi mrzlično stremel po trenutnih efekti. Tory od pete do temena, ima kljub temu popolnoma demokratične nazore, a seveda le — kar je za marsikateriga znamenitega Angleža prav značilno — v teoriji. Širšemu angleškemu občinstvu je dobro znan, odkar je po Austinu prevzel listkove eseje na drugi strani velikega lista „London News“. V kakšnem slogu jih piše, nas pouči kratek odlomek iz eseja o Bernardu Shawu. Tam pravi o njem: „Marsikdo obsoja Shawa in še bolj nedolžne ljudi, da so ‚dokazali, belo je črno‘. A nikoli ni vprašal, je li navadna označba barve tudi pravilna. Večkrat se imenuje rumena bela in zelena bela in rdečkasta bela. Pravimo ‚belo vino‘ in vendar je rumeno kakor kaj drugega. Pravimo ‚belo grozdje‘ (v angl.) in vendar je čisto zeleno. Evropejcu, ki ima nekako temnorožnato kožno barvo, smo dali strašno ime ‚belo pleme‘ — nekak izraz Poejeve iznajdljivosti. In vendar je čisto pravilno, če bi natakar smatral gosta, ki naroči v gostilni rumenega vina, za blaznega. In če bi hotel uradnik v nemški Vzhodni Afriki poročati v svojem raportu v Berlin, da stanuje v Limpopu 500 črnorjavcev in 7 rožnobarvnih, bi ga odstavili zaradi nepristojnega dovtipa. Tako je zelo obžalovanja vredno, da sta prišla ta dva gospoda v škodo samo zaradi tega, ker sta povedala golo resnico. Ta preveč resnicoljubni gospod v gostilni, ta preveč resnicoljubni uradnik v Limpopu — to je Bernard Shaw. Izgleda ekscentrično in čudovito, ker noče pripoznati splošnega mnenja, da je belo rumeno.“

V tem lahkem pripovedovalnem, a vendar izvirnem in nadvse dojmivem tonu razpravlja Chesterton tudi o najtežjih in najresnejših pro-

blemih, kakor baš v pričujočem romanu, ki je vseskozi sijajna zafrkacija čitatelja, venomer bičajoča z napetostjo Šerlok Holmesovih detektivskih avantir njegovo fantazijo, da si ni na jasnem, čita-li briljantno pisan šund ali resno delo, dokler se mu šele na koncu ne razodene strašni misterij glavnega, centričnega akterja Nedelje in komplicirani, duhovito zasnovani filozofski smisel romana.

Glavna Chestertonova dela so: fantastični anarhistovski roman „The Man who was Thursday“ (Četrtek), satirična povest „The Flying Inn“ (Letčja gostilna), detektivska povest „The Innocence of Father Brown“ (Nedolžnost očeta Rjavca) in eseji „What's Wrong with the World“ (Kar na svetu ni v redu).

Prevod „Četrтка“ je izboren, kjer se morda mestoma glasi malo neslovensko, se naslanja pač preveč na izvirnik, kakor na primer takoj na str. 5.: „Kraj ni bil samo prijazen, nego popoln, če si ga gledal ne kot prevaro, nego kot sen.“ Težkoče, ki jih stavi Chestertonov jezik in slog prevajalcu, so prav izredne in Župančič jih je mojstrsko obvladal. Le eno bi želel v imenu čitateljev, ki niso vešči tujih razmer: na koncu mal komentar z razlago izrazov, kakor Colney Hatch, bitka armageddonska, saumurec, Scotland Yard i. dr. in s tabelo izgovarjave imen vsaj glavnih oseb.

In vsebinsko te čudovite knjige? Čitaj jo! Ne bo ti žal.

Dr. P. B.

Kultura.

Kultura in civilizacija. Poročevalec o brošuri inženirja Gustinčica o Slovencih in Trstu v zadnji številki „Demokracije“ omenja da pobija Gustinčič italijansko zahtevo po Trstu in drugi naši zemlji na temelju kulturnega prava s tem, da navaja — procenite analfabetov pri nas in v Italiji, izvajajoč iz tega, da smo mi bolj kulturni od Italijanov. Logični zaključek iz takih števil bi bil seveda, da pridejo n. pr. Francozi šele na kako sedmo, Rusi morda komaj na petnajsto „mesto kulture.“ Ne vem ali se ob taki „logiki“ ne zdrzne celo oni, kateri pojma „kulture“ in

„civilizacije“ prav tako malo loči kakor pisatelj one brošure... Saj naposled ni nič tako hudega, če govorimo o „kulturnem napredku“ tudi takrat, ko imamo v mislih celo zgolj ali pretežno materialne in gospodarske stvari, nikakor pa ni, da bi ta dva pojma mešali tam, kjer gre za čista vprašanja o „kulturi“ sami. (Zakaj tako se nam lahko dogodi, da bi hoteli nasprotnika osmešiti, pa le sebe osmešimo. In menda smo pač že toliko iz otročje dobe, da nam za povzdigo naše narodne zavesti ni treba segati po takih sredstvih). Civilizacija: uspehi na šolskem, gospodarskem, političnem polju je brezdvomno predpogoj in začetek vse kulture, kultura sama še ni. Civilizacija je korenika, steblo, celo cvet — kultura je sad. In le tam moremo govoriti o lastni kulturi, kjer je ta sad samorastel, t. j. tak, da bi ne bil mogel dozoreti na nobenem drugem drevesu tak. (Zato ni nič čudnega, če so pisci, ki se pomišljajo priznati lastno kulturo celo Rimljanom — narodu z ono čudovito civilizacijo — ravno zato, ker so kulturno črpali iz tujih, predvsem grških virov. In naposled je celo pri posamezniku nekaj takega: celo doktor vseh šestih ali sedmih fakultet vsled vse svoje silne učenosti še

ni kulturni človek, ako v njegovi duši ni drugega nego vsa ta učenost, pa naj si bo še toliko predpogojev in celo že sestavin kulture same v njej). Ako Italijani torej te naše zemlje hočejo zase, se sklicujejo le na to, da so te zemlje prepojene njihove kulture v ožjem smislu. In kar se tega tiče tudi ne brez neke opravičenosti. Toda kako šibek, to je: brez vsake prave življenske sile je ta njih argument, dokazuje ravno ona naša dežela, kjer se je do danes obdržala italijanska kultura še najčistejša, a kjer je njih samih samo neznatna manjšina — Dalmacija! In to bodi naš argument: na vaše zgodovinsko ali kulturno pravo — naposled je tudi to „kulturno“ pravo le nekako „historično“ pravo — je v teh časih, ko pošiljamo vso to zastarelo šaro spat, odločilno, nego edino le naše živo, naše — prirodno pravo! Tu je toliko in toliko tisoč naših živih — alfabetičnih ali analfabetičnih — glav in s tem morate računati vi, da kakor moramo računati mi, da je toliko in toliko vaših. S tem pa že prihajamo na polje o medsebojnem sporazumu, o čemer so v zadnji številki „Demokracije“ spregovorili že različni člankarji. J. Š.

Toplo priporočamo sledeče knjige:

- Abditus: Reformacija in socialni boji slovenskih kmetov. Broš. K 1:50
 Abditus: Socialni problemi. Eseji. Broš. K 4:80, vez. K 6:50
 Vladimir Knaflič: Jugoslovansko vprašanje. Politična razmišljanja o priliki balkanske vojne. Broš. K 2:50
 Dr. Ivan Prijatelj: O kulturnem pomenu slovenske reformacije. Broš. K 1:50
 Naznanjene knjige se dobivajo v knjigarni L. SCHWENTNER v Ljubljani.

Pri nakupu različnega oblačilnega blaga se
 blagovolite poslužiti veletrgovine
A. E. Skabernè Ljubljana.

Založništvo „Umetniška propaganda“ Ljubljana

Edicije „Umetniške propagande“ I.
 zbirka 10 razglednic po origin.

slov. umetn. K 2.—

Gasparijeva serija 6 razgl. „ 1:20

Smrekarjeva „ 6 „ „ 1:20

Fr. Tratnik „Begunci“ 6 razgl. „ 1:20

Fr. Tratnik 4 risbe na razgl. „ —80

Album „Begunci“ z verzi A. Gradnika K 6.—

„Slov. Madona“ po orig. Fr. Klemen-

čiča, velika stenska slika br. okv. „ 34.—

z okvirjem „ 60.—

Album 10 umetniških reprodukcij po

originalnem slov. umetništvu v

obliki razglednic „ 2.—

Naročila sprejema „Umet. propaganda“ v Ljubljani, Sodna ulica 5.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Ljubljana, Prešernova ulica št. 3

je imela koncem leta 1916, vlog K 66,800.000.—; hipotečnih in občinskih posojil K 27,600.000; rezervn. zaklada K 2,500.000. Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje najvišje po 4% — večje in nestalne vloge pa po dogovoru. — Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo c. kr. deželne vlade. Za varčenje ima vpeljane lične domače hranilnike. — Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti 5%, izven Kranjske pa proti 5 $\frac{1}{4}$ % obrestim in proti najmanj 1% oziroma $\frac{3}{4}$ % odplačevanju na dolg. — V podpiranje trgovcev in obrtnikov ima ustanovljeno **Kreditno društvo.**

Nogavice, pletenine, perilo in drugo različno v to
 stroko spadajoče blago

kupite najceneje v specialni trgovini

A. E. Skabernè Ljubljana.

♥ Tiskovine vseh vrst ♥

kakor: časopise, knjige, brošure, cenike, lepake, letake, vsprede, tabele, račune, kuverte in pisemski papir s firmo, vizitke, naslovnice,

♥ računske zaključke ♥

in vsa v to stroko spadajoča
dela izvršuje ukusno in ceno

„Zvezna tiskarna“

: v LJUBLJANI, Stari trg šte. 19. :

V zalogi ima tiskarna tudi vse po najnovejših predpisih izvršene obrazce za slavne občinske urade, aprovizračne odbore, cestne odbore, zadrüge, gg. trgovce, odvetnike in notarje, gostil-
===== ničarje itd. =====